

משרד החינוך
מינהל חברה ונוער

סוגיות בחברה הישראלית - אז והיום

צוות מרכז זלמן שזר

כותבים: עדי סקולץ-גזל, אלקנה כהן

יועץ אקדמי: ד"ר אבי פיקאר

עריכה לשונית: רעות יששכר

רכזת הפרויקט: שרית תנחום

צוות תכנים תכניות הכשרה והשתלמויות, מינהל חברה ונוער, משרד החינוך

עיצוב ועימוד: משרוקית

הפקת סרטונים: עמית דקל הפקות

תודה לד"ר טלילה אלירם

נשמח מאוד לתגובותיכם ולהערותיכם.

ניתן לכתוב למנהל חברה ונוער: <http://edu.gov.il/noar/minhal/Pages/hp.aspx>

ולמרכז שזר shazar@shazar.org.il

תוכן עניינים

מערכי פעילות:

- עמ' 5 [מי אוהב את השבת? השבת הישראלית](#)
- עמ' 22 [מרכז-פריפריה: דברים שרואים משם](#)
- עמ' 43 [ימים של צנע מול ימים של שפע](#)
- עמ' 53 [מאחורי הצלילים: המוזיקה והחברה הישראלית](#)
- עמ' 68 [אחים רחוקים: מדינת ישראל ויהדות התפוצות](#)

”ימי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה” (תהילים צ, י)

בחיוו של אדם מציינת שנת ה-70 את הגעתו לשיבה, ליישוב הדעת. ומה מציינת שנה זו בחייה של אומה? של חברה?

ערכת הפעילויות מוקדשת לנושאים מרכזיים אשר על סדר יומה של מדינת ישראל ושל החברה הישראלית. מתוך הסתכלות היסטורית והתבוננות בניסיון העבר ייבחנו ההווה של מדינת ישראל ועתידה.

בעשרות שנות קיומה התמודדה מדינת ישראל עם אתגרים חברתיים, כלכליים, ביטחוניים וערכיים רבים. החברה הישראלית הגיעה להישגים מרשימים, לשגשוג ולהתפתחות בתחומי חיים רבים. לצד ההישגים נותרו סוגיות רבות הדורשות בירור ודיון. סוגיות אלו מעוררות שאלות מהותיות והן מונחות לפתחנו כאזרחים וכמחנכים וראוי לדון בהן עם בני הנוער.

מה מקומה של השבת במרחב הישראלי? מהו בסיס הקשר בין החברה בישראל לבין יהדות התפוצות? אלה רק חלק מן השאלות בהן התחבטו ראשי המדינה מראשית ימיה ועד היום ושבהן נבקש לעסוק גם אנחנו.

המערכים שלפניכם עוסקים בשאלות אלה תוך בחינת התייחסויות להכרעות משנותיה הראשונות של המדינה, משמעותן כיום ומגמות לעתיד. כל מערך כולל סרטון ורקע היסטורי על מנת לסייע למורה להרחיב את הדיון בכיתה ולבסס את העמדות השונות על הקשר היסטורי רחב. אנו מקווים כי תמצאו את המערכים מועילים ומעשירים.

מערך פעילות מי אוהב את השבת? השבת הישראלית

שאלה מרכזית: ?

מהו אופייה הרצוי של השבת במרחב הציבורי במדינת ישראל?

רציונל:

המערך עוסק בביטוייה השונים של השבת במרחב הציבורי במדינת ישראל באמצעות בחינת עמדות התלמידים ביחס לאופייה של השבת, היכרות עם אופן התנהלותה של השבת בשנותיה הראשונות של המדינה, התייחסות למצב הקיים בימינו, ניתוח דגמים שונים של שבת במרחב הציבורי ויצירת דגם משותף.

מטרות:

- התלמידים יביעו את עמדותיהם בנוגע למאפייני השבת במרחב הציבורי כיום.
- התלמידים יעמדו על ההבדלים בין השבת במרחב הציבורי בתקופת קום המדינה ובין זו שנהוגה היום, ויציעו סיבות להיווצרות ההבדלים.
- התלמידים יבטאו באופן יצירתי את אופייה הרצוי של השבת במרחב הציבורי בישראל בת ימינו.

מבנה הפעילות:

- חלק א: פתיחה - שאלון עמדות ודיון בתשובות (10 דקות)
- חלק ב: מבט אל העבר - סרטון ודיון (15 דקות)
- חלק ג: מבט להווה ולעתיד - יצירת פוסטרים (15 דקות)
- סיכום (5 דקות)

שלב א' - פתיחה:

המורה יציג את נושא הפעילות ויעלה את השאלות:

1. נושא השבת במרחב הציבורי מעסיק את החברה הישראלית, מה שמעתם על כך?
2. כיצד נראית השבת שלכם?
3. מהי השבת עבורכם?

שאלון עמדות:

ניתן להעביר את השאלון בשלושה אופנים:

1. שאלון מקוון - ראה נספח 1.
2. הצבעה בכיתה - המורה יאסוף את התשובות ויצביע על הנטיה של רוב התלמידים.
3. שאלון מודפס - ראה נספח 2. השאלון יחולק לפחות יום לפני השיעור, על מנת שהמורה יוכל לסכם את התשובות ולהציגן בפני התלמידים.

לא מסכים/ה	מסכים/ה	
		מקומות בילוי צריכים לפעול בשבת
		חנויות צריכות להיות סגורות בשבת
		תחבורה ציבורית צריכה לפעול בשבת
		אסור לחייב אנשים לעבוד בשבת
		בתי ספר צריכים לפעול בשבת
		השבת במדינת ישראל צריכה להיות כמו בכל מדינה מערבית אחרת
		הטלוויזיה הציבורית לא צריכה לשדר בשבת
		מפעלים יכולים לעבוד בשבת
		במדינת ישראל צריך להדגיש את השבת במרחב הציבורי
		יש לאפשר לאזרחים לבחור באופן חופשי כיצד לקיים את השבת
		נמל התעופה בן גוריון צריך להיות סגור בשבת
		משטרת ישראל לא צריכה לפעול בשבת

לאחר מענה על השאלון ולאחר שהתוצאות יוצגו על הלוח, המורה יציג את מיפוי העמדות של התלמידים.

המורה ישאל (יש להתייחס לחמישה היגדים לפחות):

1. מדוע אתם מסכימים/לא מסכימים עם היגדים אלו?
אם יש 'רוב' מובהק בהיגד מסוים, יבחר המורה נציג מ'קבוצת הרוב' ונציג מ'קבוצת המיעוט' ויבקש מהם להסביר את בחירתם.
2. על פי לוח הנתונים, באילו היגדים היה קושי לענות ב'כן' או 'לא'? מדוע?
3. באילו היגדים היה קשה להגיע לקונצנזוס? מדוע?
4. האם יש היגדים שיש צורך במידע נוסף כדי לבחור 'מסכים/לא מסכים'?

חלק ב' - מבט לעבר - דיון (15 דקות):

המורה יקרין את [הסרטון](#) ויאמר שהסרטון מציג מפגש בין נער משנת 1948 ונער משנת 2018.

בעקבות הצפייה בסרטון המורה ישאל:

1. מהם ההבדלים המרכזיים בין בילויי השבת של שני הנערים? מה המשותף להם?
2. מה מייצגת השבת לכל אחד משני הנערים?
3. כיצד באים לידי ביטוי הערכים השונים של השבת בדברים שאותם הנערים עושים במהלכה?
4. כיצד באים אותם ערכים לידי ביטוי במסגרות הרשמיות שהזכירו הנערים (החלטת המושבה, סטטוס קוו, חוק המרכולים)?
5. אילו ערכים הובילו, לדעתכם, את החברה בכל אחת מהתקופות ליצירת המסגרות הרשמיות הללו?

למורה: כדאי להוביל את הדיון לכיוון של הצורך בהתחשבות ברצונותיהן של קבוצות שונות כדי לאפשר חיים משותפים בחברה דמוקרטית.

המורה יסכם את הדיון:

סוגיית השבת במרחב הציבורי מלווה אותנו מאז ועד היום. מתוך הבנה כי חיים משותפים במדינה מצריכים שמירה על איזון עדין, נעסוק כעת באופי השבת היום.

חלק ג' - ממבט להווה ולעתיד (15 דקות):

המורה יחלק את הכיתה לשלוש קבוצות שכל אחת מהן תקבל את הפריטים הבאים: בריסטול, טושים וברקוד מודפס המקשר למקורות לדיון (נספח 3). המורה יבקש מהתלמידים לסרוק את הברקודים ולהביע באופן יצירתי את התשובות והמחשבות על הבריסטול בהסתמך על הדיון שלהם במקורות. למורה: בנספח 4 מוצגים המקורות של שלוש הקבוצות המופיעים בברקודים שיחולקו לתלמידים (נספח 3) ולנהל דיון בקבוצה שיעסוק בשאלות הבאות:

1. מה חידשו לכם הקטעים שקראתם?
2. מה דעתכם על השבת כפי שהיא מתבטאת במרחב הציבורי במדינת ישראל? מה אתם אוהבים או לא אוהבים בה?
3. כיצד הייתם רוצים שתיראה השבת במרחב הציבורי?
4. מהם המחירים והרווחים מכל בחירה?

דיון במליאה - כל קבוצה תציג את היצירה שלה, והמורה ישאל:

1. מה חידשו לכם הקטעים שקראתם?
2. מהו אופייה של השבת ביצירה? על מה הסכמתם? מה ייחודה כפי שעלה מתוך המצגת?
3. איך תיראה השבת במרחב הציבורי אם כל דפוסי הבילוי שעלו יבואו לידי ביטוי?
4. מה הייתם רוצים לשנות? כיצד?
5. מה מאפשר את האופי המיוחד של השבת במדינת ישראל?
6. המורה יחלק את נספח 5, המפרט כיצד נראית השבת במרחב הציבורי במדינות נוספות וישאל:
מה ייחודי במדינת ישראל?

למורה: שים לב כי מצב זה אינו ייחודי רק בישראל. בגרמניה אוסרים על פתיחת חנויות ביום המנוחה ובאוסטרליה משלמים שכר גבוה פי שניים ביום זה.

סיכום במליאה (5 דקות):

המורה יסכם: קיימות גישות שונות, גם בעבר וגם כיום, באשר למהותה של השבת: שבת כצו דתי או שבת כצורך סוציאלי אישי ביום מנוחה ועוד מגוון דעות. במדינת ישראל היום אופייה של השבת מתגבש תוך קיום שיח מתמיד בין חלקי החברה השונים. מה אופיו של השיח היום? האם אפשר לקיים שיח זה באופן דמוקרטי ומכבד? מהם הגורמים המקשים על שיח כזה?

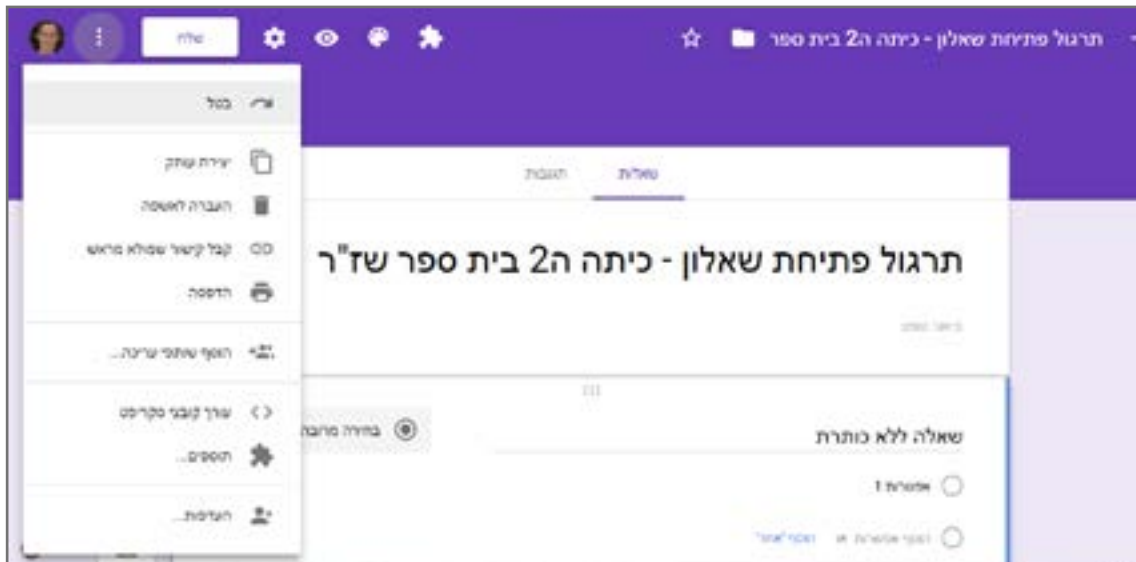

נספח 1: הוראות לשאלון מקוון

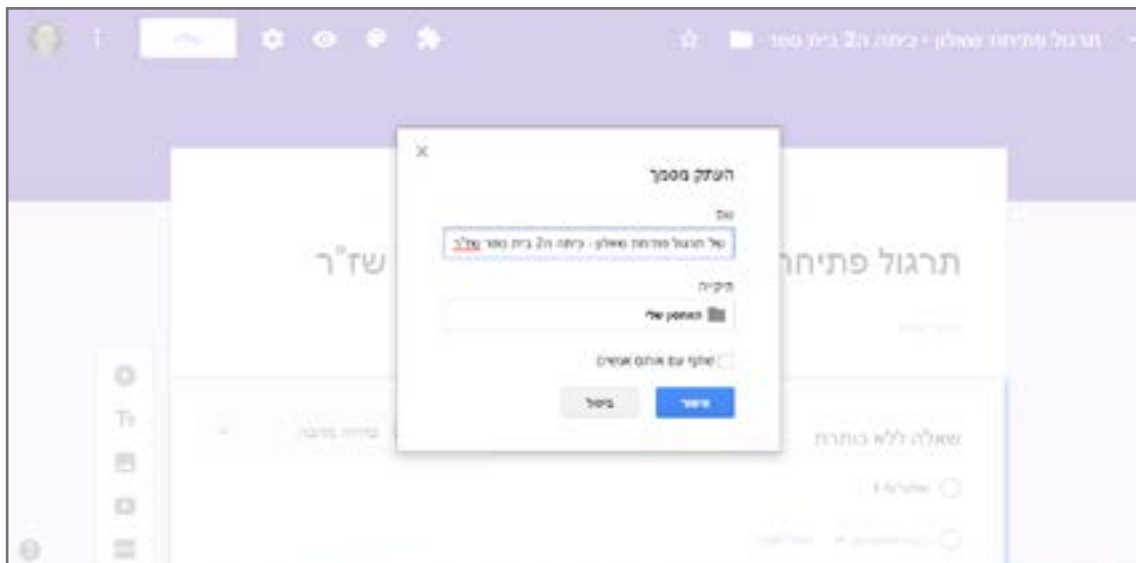

1. לחצו על הלינק הפתוח לעריכה של השאלון. לדוגמא <http://bit.ly/2K2Nifj>

2. בתפריט העליון לחצו על הכפתור שנראה כמו "שלוש נקודות עומדות" ובתפריט שנפתח לחצו על "יצירת עותק" (יש צורך להיות מחוברים לחשבון הג'מייל על מנת לבצע פעולה זו).

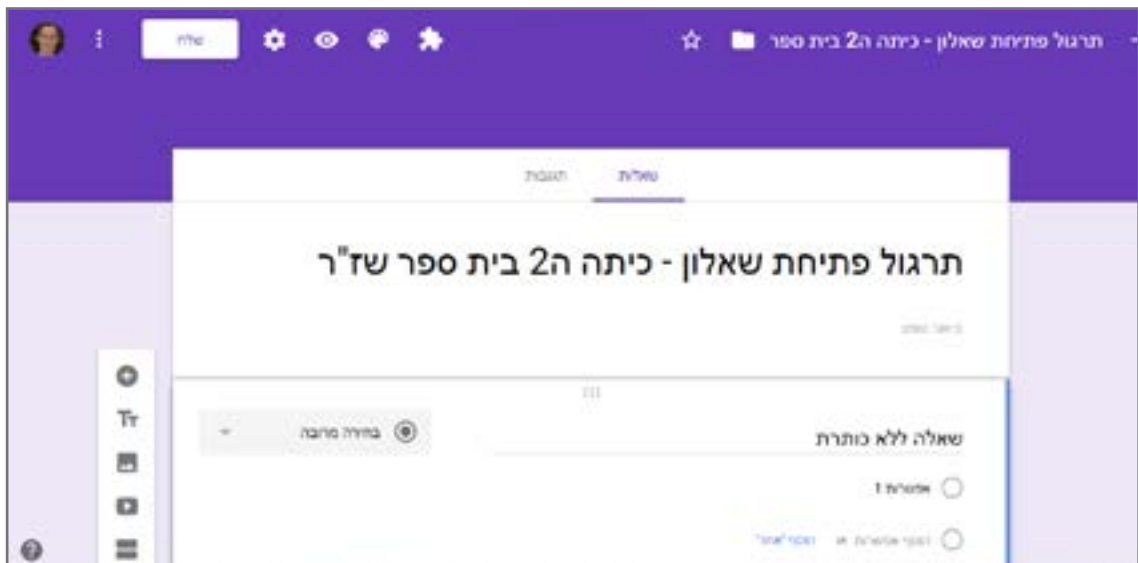

3. לאחר מכן תנו שם לעותק של השאלון (בעדיפות תוך ציון הכיתה/שם המורה)

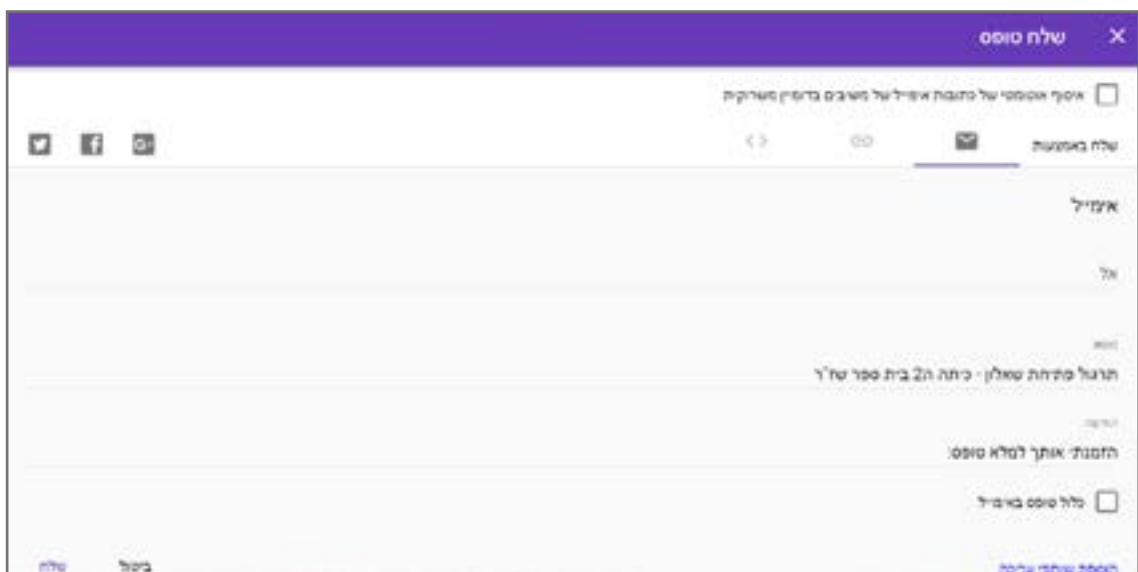

4. בקובץ שנוצר לחצו על כפתור שלח שבתפריט העליון.

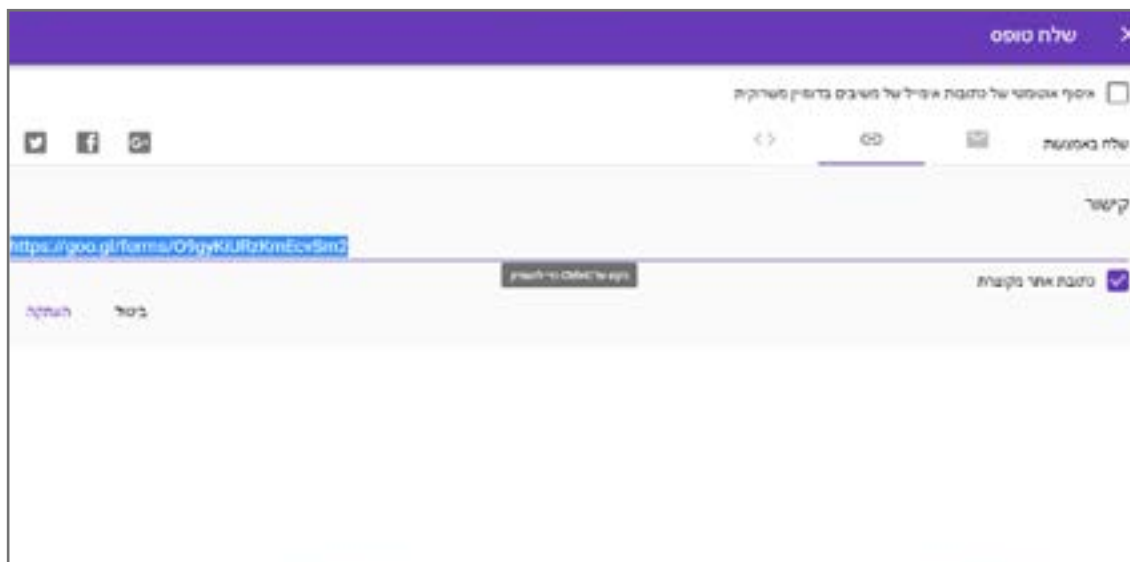

5. ניתן להזמין תלמידים למלא את השאלון של כיתתך בעזרת הזמנה במייל.

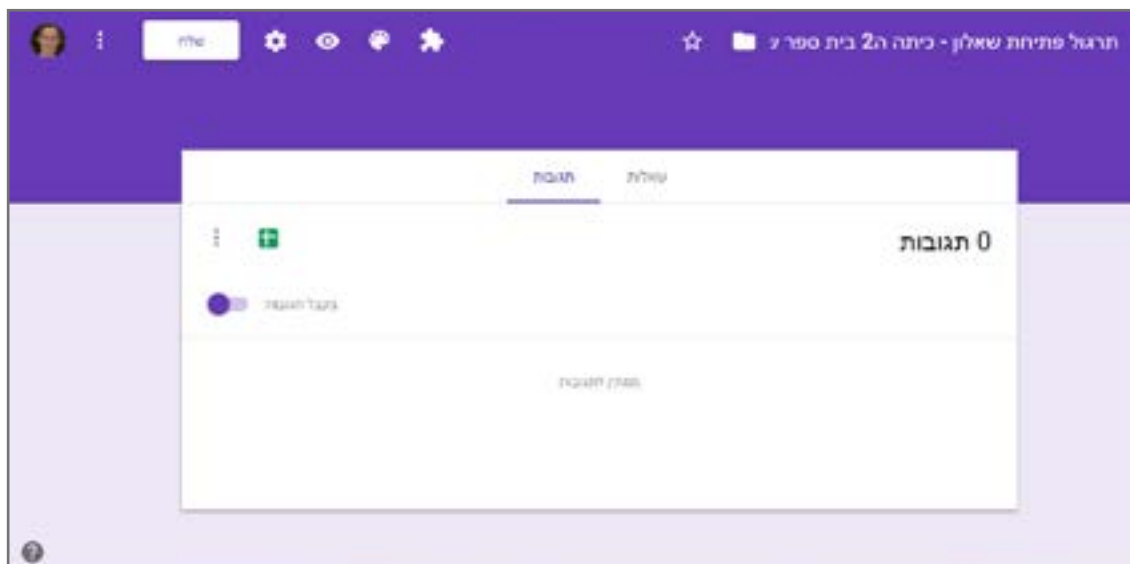

6. לחילופין ניתן ליצור לינק שניתן יהיה לשלוח לתלמידים בדרכים אחרות את הטופס למילוי השאלון

7. את תשובות תלמידיך ניתן לראות בלחיצה על "תגובות" בקובץ הייחודי שפתחת

שאלון עמדות

אנא מלאו את השאלון הבא:

לא מסכים/ה	מסכים/ה	
		מקומות בילוי צריכים לפעול בשבת
		חנויות צריכות להיות סגורות בשבת
		תחבורה ציבורית צריכה לפעול בשבת
		אסור לחייב אנשים לעבוד בשבת
		בתי ספר צריכים לפעול בשבת
		השבת במדינת ישראל צריכה להיות כמו בכל מדינה מערבית אחרת
		הטלוויזיה הציבורית לא צריכה לשדר בשבת
		מפעלים יכולים לעבוד בשבת
		במדינת ישראל צריך להדגיש את השבת במרחב הציבורי
		יש לאפשר לאזרחים לבחור באופן חופשי כיצד לקיים את השבת
		נמל התעופה בן גוריון צריך להיות סגור בשבת
		משטרת ישראל לא צריכה לפעול בשבת

קבוצה מס' 1:

תחבורה ציבורית בשבת

אם רציתם לצאת לבלות בשישי בערב או לקפוץ לחוף הים בשבת בבוקר ואין לכם רכב - זה עדיין אפשרי. מספר ארגונים וגם עיריות מפעילים שירותי תחבורה ציבורית בשבת לטובת האזרחים, והביקוש רק הולך ועולה. כל המסלולים והקווים הפעילים בשבתות.

(["תחבורה ציבורית בשבת: המדריך המלא"](#), מור לוי, חדשות 2, 28/6/2017)

שבת ישראלית - דב אלבוים

לדעתי, אם החברה הישראלית מבקשת להישאר קשורה בטבורה לתרבות היהודית, וזאת מבלי לקבל על עצמה את שמירת ההלכה, עליה לפתח דגם תרבותי-ישראלי של "שבת חירות".
...איסור על יחסי מסחר בשבת הוא הולם וראוי לשבת הישראלית: המסחר הוא גורם משעבד מעצם הגדרתו, בהיותו בנוי על יחסי היררכיה. שהרי האדם הצורך שירותים מסחריים בשבת בדרך-כלל לא שם לב לכך, אך בכל פעולת צריכה הוא משעבד את זה שמספק עבורו את השירות. במישור האישי, על כל אדם יהיה לבחור עד כמה הוא מקבל על עצמו שחרור משעבודים בשבת... יתרה מזאת, לדעתי החלום אליו מדינת ישראל צריכה לשאוף הוא ששלושת הימים הקדושים לאסלאם, לנצרות וליהדות, יהפכו לימים של שחרור משעבוד וממסחר במישור הציבורי; מעין סופשבוע ארוך שבו יחסי ההיררכיה בטלים. אולי במדינת ישראל של היום זו שאיפה אוטופית, אך חזונות אוטופיים הם אחד הדברים המאפיינים את המסורת היהודית. ממש כמו מצוות השמיטה והיובל, גם שבת החירות מסמנת רף גבוה אליו יש לשאוף ולהתקדם כל הזמן, גם אם לא ניתן לממשו לחלוטין במציאות העכשווית.

דב אלבוים - סופר, עורך, עיתונאי, מנחה טלוויזיה ומרצה לפילוסופיה יהודית.

(קטעים מתוך הכתבה - [שבת בלי הלכה ובלי מסחר](#), דב אלבוים, ynet, 21/10/2011)

קבוצה מס' 2:**שודדי הזמן האבוד - ד"ר מאיר בוזגלו**

הדיון על שמירת השבת בישראל מסתיים לרוב בצעקות נגד "כפיה דתית". אבל מדוע גם החילונים לא מוחים על גניבת זמן המנוחה שלהם? לדרוש מאדם שיעבוד בשבת זה עוול נגד אנושיותו. כאשר מישהו שולח את ידו לכיסנו הוא לוקח מאתנו את כספנו. כאשר הוא חומס את אדמותינו הוא נוטל את רכושנו. ואילו כאשר הוא שולח את ידיו ולוקח את הזמן שלנו, הוא לוקח מאתנו את חיינו. והנה הפרדוקס: בעוד הזמן הפנוי שלנו הוא הכרחי לקריאה, לצמיחה, לידידות, לחיי קהילה ולמשפחה, כשהוא נגזל מאתנו כמעט ואין מי שימחה על כך. מהפכת האינטרנט טשטשה עבור רבים מאתנו את ההבדל בין מקום העבודה ובין הבית. הטלפון הסלולרי עושה אותנו נגישים לכל מי שרוצה לפלוש לחיינו. כך, מה שאמור היה להביא יותר "הזדמנויות" הפך להיות לקולר על צווארינו. לוקחים עבודה הביתה, פותחים את היום במייל, והרי כולם בונים על כך שהודעות במייל הן מחייבות. המעביד מתקשר ביום שישי, או בשמונה בערב רק לברר שאלה קטנה. שלא לדבר על העיקר: שבוע העבודה של הפועל הישראלי ארוך מדי. הפועל הישראלי עובד יותר מאשר ידיו האירופאי, לפעמים אפילו במספר עבודות, ובניגוד לחברו הוא גם נשאר עני.

ד"ר מאיר בוזגלו - פילוסוף ישראלי, מרצה לפילוסופיה ועוסק הפילוסופיה של המתמטיקה, פילוסופיה של הלשון ובפילוסופיה של היהדות. פעיל בקידום חינוך שוויוני, בקידום הוראת המתמטיקה ובחידוש מסורת הפיוט.

(שודדי הזמן האבוד, ד"ר מאיר בוזגלו, mako, 25/5/2012)

"יום קניות מטורף" - מירב קריסטל

המלחמה על פתיחת העסקים בשבת צוברת תאוצה, אך בפועל נראה שחלק ניכר מהציבור מעדיף לעשות קניות ביום המנוחה. הצרכנים נהנים מכביש ללא פקקים ומהאפשרות לבחור יחד רהיטים. הקמעונאים מדווחים על זינוק של עשרות אחוזים במכירות, אך חוששים להיחשף כדי "לא לעצבן את הדתיים". על רקע המאבק בדקנו בסיוע אפליקציית איזי אילו עסקים פתוחים בשבת בישראל של 2017. ומה המצב באזור שלכם? מיוחד - קניות בשבת.

(מתוך: "יום קניות מטורף": מפת העסקים שפתוחים בישראל בשבת, מירב קריסטל, ynet, 31/12/2017)

קבוצה מס' 3:

"השבת" - אברהם יהושע השל

כל הרוצה להיכנס לקדושת היום חייב להניח תחילה את המולת החולין של מיקח וממכר סואן, לפרוק מעליו עול עמל שהוא רתום בו, להתרחק מן השאון הצורם של ששת ימי המעשה, מן העצבנות והכעס של הרדיפה אחר נכסים ולחדול מן המעל שהוא מועל בכך שהוא מבזבז לריק את החיים, חייו שלו. הוא חייב להיפרד מכל מלאכת ידיים וללמוד, להבין ולדעת שהעולם כבר נברא ויתקיים אף ללא עזרתו של האדם. ששת הימים בשבוע אנו נאבקים עם העולם, מפיקים רווח מן האדמה. ביום השבת אנו מייחדים את דעתנו על זרע הנצח השתול בתוך נשמתנו. ידינו נתונות לעולם ואילו נשמתנו שייכת לאדון העולם. ששת ימים בשבוע אנו מתבקשים למשול בעולם וביום השביעי אנו משתדלים למשול בעצמנו.

הרב פרופ' אברהם יהושע השל - (1907-1972) פילוסוף ותיאולוג יהודי-אמריקני. שאב את הגותו הייחודית מן החסידות, הפילוסופיה המערבית וההגות היהודית לדורותיה.
(אברהם יהושע השל, "השבת", עמ' 23, הוצאת ידיעות אחרונות)

שבת סוציאלית - אוריה בר מאיר

צריך לאפשר למעוניינים לפתוח את עסקיהם בשבת ומומלץ גם להפעיל בשבת תחבורה ציבורית ושירותים ממשלתיים. לא תאמינו כמה תועלת סוציאלית תצמח מכך. כשרוצים להפעיל תחבורה ציבורית, בתי עסק וכולי בשבתות, עולה הטיעון של מדינה יהודית, פרהסיה יהודית וטיעונים מוכרים מתחום הדת והמדינה. אבל קיים טיעון נוסף, המגיע גם מחילוניים: תנאים סוציאליים. אם יפעלו עסקים ושירותים בשבת, הזכויות הסוציאליות של העובדים בהם ייפגעו.

ח"כ שלי יחימוביץ' אמרה נימוק זה לפני הבחירות, להסברת התנגדותה לתחבורה ציבורית בשבת. סגן ראש עיריית תל-אביב-יפו, דורון ספיר, סיפק נימוק דומה להסברת התנגדותו לסופרמרקטים פתוחים בשבת. שניהם אינם בודדים בעמדתם זו. יש רק בעיה אחת בטיעון הסוציאלי: הוא פשוט לא נכון. בארה"ב ובאירופה אין יום חופש ספציפי שמחייב את כולם. מדינות המערב לא מייצגות את כל התנאים הסוציאליים הרצויים, אבל הזכות לקבל יום חופש דווקא בראשון היא לא הדבר שמעסיק באמת את העובד המערבי (מה גם שבאופן טבעי שבת-ראשון הם סוף השבוע של רוב האוכלוסייה, בלא כפיית חוק).
([שבת סוציאלית](#), אוריה בר מאיר, מתוך האתר - על צד שמאל, 1/7/2013)

נספח 5

מעבר לגרסה להדפסה

מדיניות המסחר בימי המנוחה מסביב לעולם*

האחוזים - שיעור תוספת השכר שיש לתת לעובדים ביום המנוחה
המתונים באדיבותו של עיתון "מקור ראשון"

איטליה
אין מנבלות
(כמעט) 30%

ארזה"ב
אין מנבלות
(כמעט) 0%

קנדה
אין מנבלות 0%

גרמניה
מדינות הפדרציה אסרות על המסחר, למעט במרכזי החבורה, בחטיות עיתונים או בחטיות מוצרי חלב. המסחר מותר לכול ב-4 ימי ראשון בשנה, למשך 5 שעות 0%

שוויץ
המסחר אסור למעט במרכזי החבורה ובמקדי תירות 50%

צרפת
אין מנבלות אבל חטיות גדולות יכולות להיפתח רק בשעות 10-18, אלא אם הן במרכזי החבורה 0%

ישראל
המסכות להחיר מסחר בשבת נתונה לרשויות המקומיות, תחת ביקורת של בית המשפט. לאחרונה הועבר חוק המחיר לשר הפנים לפסול את החלטה של רשות מקומית. בדרך כלל בתי תרבות ומסעדות יכולים להיות פתוחים, אך לא חנויות. 50%-130%

יפן
אין מנבלות 50%

טורקיה
אין המנבלות 100%

סין
אין מנבלות 100%

דרום אפריקה
אין המנבלות 100%

פולין
אין מנבלות 100%

יוון
המסחר מותר במרכזי החבורה ובמאפיות, וכן בשבעה ימי ראשון שנקבעו בחוק. רשויות מקומיות יכולות להתיר פתיחת חנויות קטנות ובינויות 73%

דרום קוריאה
הרשויות המקומיות יכולות להחליט על שני ימי ראשון סגורים בכל חודש 50%

* במרבית מדינות העולם יום המנוחה השבועי הוא יום ראשון

נספח 6: רקע היסטורי למורה - שבת במרחב הציבורי / ד"ר אבי פיקאר

המאבקים בעניין שמירת השבת בפרהסיה בקרב יהודי ארץ ישראל החלו עוד לפני קום המדינה. בשנות השלושים למשל נערכו הפגנות משותפות של דתיים לאומיים וחרדים נגד משחקי הכדורגל בחסות הבריטים בבית הספר לשוטרים בירושלים. האוכלוסייה האדוקה בירושלים ראתה בהם פגיעה בעיר הקדושה. במוקדם של מאבקי שבת שפרצו בהמשך עמדו עניינים בעלי מאפיינים דומים: הם לא נגעו למקומות מגוריהם של החרדים או לשמירת השבת האישית שלהם, אלא הייתה בהם משום פגיעה בציבוריות של שמירת השבת. לצד המאבקים על השבת במרחב הציבורי בחברה היהודית, היו גם מאבקים נגד פגיעה בשומרי השבת הנגרמת בשל חילול שבת המוני בקרבם.

12 שנה לפני קום המדינה נודע לדוד בן גוריון (יו"ר הסוכנות דאז) כי קבוצת הפועלים 'בתלם', שפעלה באותה העת בנחלת יהודה, בסמוך לראשון לציון, חפרה בשטחה באר בעיצומה של השבת. בן גוריון שיגר אל אנשי הקבוצה מכתב נחרץ, המתייחס להחלטת הקונגרס הציוני בדבר איסור חילול שבת בפרהסיה בארץ ישראל בידי גופים צינניים רשמיים או כאלו הנתמכים על ידי הקונגרס (החלטה שהתקבלה לאחר איומי פרישה של 'המזרחי'). במכתב זה חיווה בן גוריון את דעתו כי שמירת השבת במרחב הציבורי היא חובה שבאה מתוך הכרה תרבותית וחברתית וכי "אילו הייתה לנו מדינה - הייתה המדינה גוזרת על כך". עוד מבהיר בן גוריון במכתבו, שנשלח כאמור עוד לפני קום המדינה, כי "אני גם יודע על הקשיים שיש לפעמים בשמירת החוק, אולם חוק זה לקחנו על עצמינו... מתוך הכרה תרבותית - חברתית על הצורך של יום מנוחה של חובה."

בערב הקמת המדינה, כדי להשיג את תמיכתה של 'אגודת ישראל' בעמדה הציונית בפני ועדת החקירה של האו"ם ב-1947, נשלח מכתב מדוד בן גוריון, ראש הסוכנות היהודית באותה העת, לאגודת ישראל ובו נקבעו עיקרי הדברים בענייני דת ומדינה עבור המדינה שבדרך. במכתב צוינה חובתה של המדינה שתקום להבטחת חופש מצפון במדינה לכל אזרחיה וכי לא תהיה מדינה תאוקרטית. המכתב הסביר את עמדתה של הסוכנות בארבעה נושאים הקשורים לדת ויחסיה עם המדינה שתקום (שבת, כשרות, דיני אישות, חינוך). במכתב נאמר, בין השאר, שיום המנוחה החוקי במדינה היהודית יהיה שבת. הייתה זו אמירה כללית, בלי פירוט ההגבלות במנוחה כזו. הפרשנות למכתב זה הייתה בסיס למחלוקות רבות בענייני דת. סוגית הצביון היהודי במרחב הציבורי באה לידי ביטוי בעיקר בשמירת שבת, ביטוי לכך מצוי בעניין פעילותם של התחבורה הציבורית, מקומות הבילוי והחנויות בשבת. עם הקמת המדינה נקבע כי המצב שהיה לפני הקמתה יישאר על כנו - התחבורה ציבורית לא תפעל בשבת בכל הארץ למעט בחיפה. על פי חוק ימי מנוחה: שבת ומועדי ישראל יהיו ימי המנוחה. חוק זה נחשב חוק סוציאלי, כיוון שהמדינה רצתה לכוון יום מנוחה לעובד על פי חוק מסיבה סוציאלית, והשבת נבחרה כיוון שהייתה זו הבחירה ההגיונית והמתבקשת ביותר. (היום הולכת ומחריפה המחלוקת בעניין פעילותם של מקומות בילוי בשבת, ואחד הטיעונים הוא שאם החוק אכן נועד לרווחת האזרחים, ולא לשמירת ההלכה, יש מקום להבדיל בין מסחר לבילוי.)

בקיבוצי השומר הצעיר הייתה זכות בחירה ביום המנוחה, והיו אנשים ש"לקחו שבת" ביום שלישי, ובשבת העבודה בקיבוץ התנהלה כמעט כסדרה. לפני קום המדינה נסיעה במכוניות פרטיות לא הייתה נפוצה ולכן גם לא היו הפגנות נגד הנסיעות. בראשית ימי המדינה נאבקו חרדים נגד הסעות לים שיצאו מכיכר הדווידקה. בשנות החמישים החלו הפגנות נגד נסיעת משאיות תנובה מהמחלבה שהייתה בלב אזור חרדי. הכיכר שבה התכנסו להפגנות זכתה עם השנים לשם - כיכר השבת.

מערך פעילות מרכז-פריפריה: דברים שרואים משם

שאלה מרכזית: ?

אילו הזדמנויות מספקות עיירות הפיתוח לתושביהן ומהם האתגרים העומדים בפניהם?

רציונל:

התלמידים יכירו את עיירות הפיתוח הקיימות היום ואת מאפייניהן. הם ילמדו על נסיבות הקמתן בשנות החמישים ועל השפעתן על המארג התרבותי והחברתי בישראל.

מטרות:

- התלמידים יעמדו על ההבדלים שבין המגורים במרכז ובין מגורים באזורים מרוחקים ממנו.
- התלמידים יכירו את הרקע ההיסטורי שהביא להקמת עיירות הפיתוח.
- התלמידים יבחנו את תמונת העתיד של עיירות הפיתוח ומקומן בחברה מתוך הסתכלות אישית וחברתית.

מבנה הפעילות:

- חלק א: פתיחה - איפה אתם רוצים לגור? (10 דקות)
- חלק ב: מבט אל העבר - סרטון, "קירות מדברים ודיון (15 דקות)
- חלק ג: מבט להווה ולעתיד - דיון בקבוצות וסיכום (15 דקות)

לקראת השיעור אפשר לבקש מהתלמידים לברר מה הוביל את הוריהם להגיע למקום מגוריהם (שיקולים כלכליים, חברתיים, משפחתיים, אידאולוגיים).

חלק א' - פתיחה:

מטרת הפתיחה היא לאפשר לתלמידים לדון בינם לבין עצמם בשאלת בחירת מקום המגורים במדינת ישראל. המורה יקרין על הלוח את מפת המדינה (נספח 4). כדי להמחיש את מיקומן של הערים המרכזיות ושל הערים האחרות לעומתן, סומנו על המפה היישובים הגדולים: ירושלים, חיפה, תל אביב, מטולה, באר שבע ואילת. כמו כן, יסומן היישוב שבו פועל בית הספר.

המורה יבקש מהתלמידים להתבונן במפה, וכל תלמיד ייגש למפה ויסמן עליה היכן היה רוצה לגור בבגרותו (3 דקות, באמצעות טושים אלקטרוניים או מחיקים).

דיון במליאה:

1. היכן תרצו לגור כבוגרים?
  2. מדוע בחרתם מקום זה?
  3. מהם השיקולים לבחירת מקום מגורים? (שיקולים כלכליים, חברתיים, משפחתיים, אידאולוגיים)
  4. היכן מתרכזות מרבית הבחירות של הכיתה? מדוע?
- למורה:** אפשר לבקש מהתלמידים לספר את הסיפור המשפחתי על הנסיבות שהובילו לבחירת מקום המגורים.

המורה יציג את נושא הפעילות: מרכז ופריפריה במדינת ישראל. המורה ידגיש שהמיקוד הוא בעיירות הפיתוח ובתוצאות וההשפעות של הקמתן, מימי הקמת המדינה ועד ימינו.

חלק ב' - מבט אל העבר: סרטון, "קירות מדברים ודיון (15 דקות):

המורה יקרין את [הסרטון](#) ויאמר שהסרטון מציג מפגש בין נערה משנת 1948 ונערה משנת 2018.

שאלות לדיון בעקבות הסרטון:

1. מדוע כל אחת מהנערות הגיעה לגור בעיירת הפיתוח?
2. מהם הקשיים העומדים בפני כל אחת מהנערות?
3. במה שונה יחסן של כל אחת מהנערות למקום מגוריהם?
4. מה טיב הקשר שבין שתי הנערות למשפחותיהן? האם קשר זה משפיע על יחסן לעיירת הפיתוח?
5. מה לדעתכם יהיה הזיכרון של כל אחת מהנערות מתקופת התבגרותה בעיירת הפיתוח?
6. האם לדעתכם הנערות תישארנה לגור גם בבגרותן בעיירת הפיתוח? האם אתם הייתם נשארים לו הייתם במקומן?

למורה: בנספח 2 מופיעות הגדרות למונחים המופיעים בקטעי המקורות שבחלק ב ובחלק ג של הפעילות.

המורה יתלה על הקירות מספר קטעים העוסקים במדיניות פיזור האוכלוסין ויישוב העולים בעיירות הפיתוח וקטעים העוסקים בעיירות הפיתוח כיום (נספח 1). המורה ינחה את התלמידים להסתובב בין הפריטים ולכתוב בקצרה מחשבות, תגובות רגשיות וכדומה. המורה יבקש מהתלמידים לנסות למיין את הציטוטים לשתי קטגוריות "אתגרים" ו"הצלחות".

המורה יסביר כי הקטעים הללו הם סיפורים אישיים וקהילתיים מן ההיסטוריה של עיירות הפיתוח בשנות החמישים ובימינו.

המורה יצייר על הלוח טבלה בת שתי עמודות, ויכתוב בראש עמודה אחת את המילה "אתגרים" ובראש העמודה השנייה - "הצלחות" ויבקש מכמה תלמידים להציג את החלוקה שערכו ל"אתגרים" ו"הצלחות", ולנמק מדוע בחרו למקם כל אחד מהקטעים בקטגוריה הנבחרת.

המורה יבקש מהתלמידים לשייך כל אחד מקטעי המקורות לאחת העמודות ויכתוב אותם תחת הכותרות: "אתגרים בעיירות הפיתוח - אז והיום" או "הצלחות של עיירות הפיתוח". המורה ידון עם הכיתה בשאלה הבאה:

מדוע בחרו לשבץ כל אחד מהקטעים דווקא בעמודת אתגרים או הצלחות? בכיתות מתקדמות אפשר להעמיק את הדיון באמצעות השאלות הבאות:

1. מה התלמידים הרגישו בזמן הקריאה? המורה יאסוף תשובות מכמה תלמידים.
2. מה התלמידים הבינו שקרה? המורה יציג באופן מסודר את הרקע ההיסטורי ליצירת עיירות הפיתוח על בסיס הנספח ההיסטורי המצורף להלן. (נספח 3).

חלק ג' - מבט להווה ולעתיד דיון בקבוצות וסיכום (15 דקות):

המורה יחלק את הכיתה ל-6 קבוצות. כל אחת מהן תקבל שלושה קטעים ושאלות המתייחסות אליהם (נספח 5).

למורה: המקורות מייצגים עמדות שונות כלפי עיירות הפיתוח כיום.

שאלות:

1. מהי העמדה המבוטאת בכל אחד מהציטוטים?
2. עם אילו מהציטוטים אתם מסכימים ומדוע?
3. מהם היתרונות והחסרונות בעיירות הפיתוח? ומהם היתרונות והחסרונות במגורים במרכז?
4. מדוע חשוב לשנות את הדימוי של עיירות הפיתוח?
5. האם המדינה עושה מספיק בנושא קידום עיירות הפיתוח? מה עוד אפשר לעשות?
6. מה אתם, כבני נוער, יכולים לעשות למען עיירות הפיתוח שבפריפריה?

סיכום במליאה:

עיירות הפיתוח הוקמו בנסיבות היסטוריות מסוימות ומתוך צרכים חברתיים ותפיסות תכנון מסוימות. בעשרות השנים שחלפו מאז הקמת עיירות הפיתוח חלו שינויים רבים בחברה הישראלית ובתרבותה וכן מדיניות תכנון הערים השתנתה מאוד. שאלת

פיתוח מדינת ישראל על כל חלקיה היא שאלה חשובה ומרכזית במדינת ישראל, ומשנת 2005 קיים משרד ממשלתי מיוחד שעניינו פיתוח הנגב והגליל - אזורים שבהם נמצאות רוב עיירות הפיתוח בישראל. באמצעות השקעת הממשלה, לצד יוזמות פרטיות ומיזמים חברתיים, כגון כפרי סטודנטים וקיבוצים עירוניים, הולכות עיירות הפיתוח ומשנות את פניהן. גם יוקר המחיה והצפיפות באזורים המרכזיים בישראל נותן את אותותיו ומביא לשינוי במפת האוכלוסייה בישראל, וכמובן גם בערי הפיתוח. השנים הבאות תהיינה שנות מפנה בכל הקשור בתכנון עירוני ובתחבורה, ומידת השפעתם של שינויים אלו על עיירות הפיתוח תהיה אחד המבחנים לתכנונה הנכון ולכיווני ההתפתחות של החברה והכלכלה במדינת ישראל.

נספח 1: "קירות מדברים" - מקורות
המקורות מובאים החל מהעמוד הבא

עירוני קריית שמונה זכתה הערב (שני) באליפות המדינה לראשונה בתולדותיה. תיקו 0:0 מול הפועל תל אביב במשחק בית, העניק לה נקודה אחת ופער של 16 נקודות בטבלה, כל זאת כשנותרו 15 נקודות בקופה. הקבוצה מהצפון, שהוקמה למעשה בשמה עירוני קרית שמונה בשנת 2000 אחרי איחוד בין הפועל ומכבי המקומיות, זכתה באליפות בעונתה הרביעית בלבד בליגה הראשונה והיא מוסיפה את התואר היוקרתי הזה לשני גביעי הטוטו בהם היא זכתה פעמיים בשנתיים האחרונות.

(מערכת וואלה! ספורט, יום שני, 2 באפריל 2012, 22:44)

עמיר פרץ נולד ב-1952 במרוקו ועלה לארץ בגיל ארבע. משפחתו נשלחה למעברת דורות-רוחמה, שלימים הפכה לעיירה שדרות. ב-1974, בהיותו קצין חימוש בחטיבת הצנחנים, נפגע בתאונת אימונים שדרשה ממנו שיקום ארוך. לאחר השיקום פנה לעסוק בחקלאות, אך ב-1983 התמודד לראשות המועצה המקומית בשדרות - ונבחר. מאז המשיך פרץ בקריירה פוליטית שהתחילה בבחירה לכנסת, ובהמשכה עמד בראש הסתדרות העובדים (במקביל לחברותו בכנסת). בשנת 2006 נבחר לעמוד בראש מפלגת העבודה, ולאחר מכן מונה לתפקיד שר הביטחון בממשלת אהוד אולמרט. גם לאחר התפטרותו מתפקיד שר הביטחון, המשיך פרץ למלא תפקידים ציבוריים בכירים כגון ראש האופוזיציה והשר לאיכות הסביבה וכיום הוא מכהן כחבר כנסת מטעם מפלגת העבודה.

(עמיר פרץ, מעובד על פי ויקיפדיה)

חנה ודוד מימון, מראשוני נתיבות, הגיעו ארצה ב-1956:
נצמדנו אל דופן האונייה כשעינינו דומעות בראותנו באופק את רכס
הר הכרמל. הגענו לחיפה, ומיד הועלינו על משאית רעועה. נסענו
במשך כל אותו יום. הגענו למקום אפלולי, מבלי לדעת מהו, ומה
שמו. סרבנו לרדת. וכעבור דקות אחדות של מהומה, דין ודברים,
נעצר בעלי, דוד, ע"י שוטרים מקומיים. זו היתה קבלת פנים...

(מתוך מאמר "מקזבלנקה למושב או לעיירת פיתוח - קליטת עולי צפון אפריקה
ואכלוס הפריפריה הישראלית", אבי פיקאר, עמ' 581-614)

להקת "טיפקס" נוסדה ב-1988 על ידי קובי אוז וחבריו מן העיר שדרות וסביבתה. הרכב הלהקה השתנה פעמים רבות לאורך שנות פעילותה, אך חלק ממקימיה, ובהם אוז, נותרו בה לאורך כל התקופה. אוז היה סולן הלהקה כמעט בכל שיריה, וכתב והלחין כמעט את כולם. רבים משירי הלהקה הפכו ללהיטים וזכו להצלחה במצעדי הפזמונים, מה שהתבטא בין השאר בשלוש זכיות שלה בתואר "להקת השנה" במצעדי הפזמונים השנתיים של רשת ג', ובזכייתו של השיר "יושבים בבית קפה", שכתב והלחין אוז, בתואר "שיר השנה" בגלי צה"ל בשנת 2001.

(להקת "טיפקס", מעובד על פי ויקיפדיה)

Office Time - שירותי משרד ואדמיניסטרציה לעסקים: טל כספי מתגוררת באזור קריית שמונה, ובינואר השנה החליטה לעשות משהו בנוגע למחסור החמור בעבודות באזור הצפון. היא הקימה עסק למתן שירותי אדמיניסטרציה למגוון עסקים, ובהם סטארטאפים, ובתוך חצי שנה העומס כבר מכריח אותה להעסיק עובדים נוספים [...] מספרת טל, מייסדת החברה, "החלטתי לקחת יוזמה ולעשות מעשה והקמתי את Office Time - שירותי משרד ואדמיניסטרציה לעסקים [...] הלקוחות מגיעים מתחומי פעילות שונים ונמצאים בכל הארץ. אנחנו מספקים שירותים בהתאמה אישית לכל עסק שזקוק לעזרה אדמיניסטרטיבית או יזמים המעוניינים בעוזרת אישית [...] מדובר בעסק חדש וכרגע אני מעסיקה עובדת אחת. החזון שלי הוא להרחיב את העסק וליצור מקומות תעסוקה נוספים לאמהות מהפריפריה השואפות להביא את היכולות והכישורים שלהן לידי ביטוי וליהנות מתמורה הולמת לעבודתן מבלי לוותר על גידול הילדים ואיכות החיים של הפריפריה."

(מתוך: [לשירותכם: 5 עסקים שממוקמים בפריפריה ומסייעים לסטארטאפים](#),

רונה חזקיה, 12/8/2017)

Radd: סיון ברעם, מייסדת ומנכ"לית, הקימה השנה את radd - מרקטפלייס נישתי לתוכן שיווקי איכותי שמכיל עשרות כתבים שעברו סינון ראשוני קפדני [...] החברה ממוקמת ביקנעם המושבה ובתל אביב, וכרגע העובדים בה הם השותפים עצמם, חלקם מהמושבה וחלקם מהעיר [...] "בחרתי את מושב ברעם כוון שזהו מושב מגוריי. ומקום עם פוטנציאל גדול - מחירי שכירות נוחים וגישה נוחה למרכז. האמת היא שהשקט והשלווה מאפשרים להתרכז ביתר קלות ולעבוד ביעילות יותר. גם הגישה נוחה ויש רכבת שחוסכת זמן ופקקים. המיקום מצוין מהבחינות הללו. עם זאת, מאחר שרוב ההתרחשות היא במרכז, אנחנו כמובן מגיעים לשם הרבה [...] השירות הוא אונליין ואם יש צורך אנחנו מגיעים בשמחה לפגישת היכרות או פגישות לפי בקשה".

(מתוך: [לשירותכם: 5 עסקים שממוקמים בפריפריה ומסייעים לסטארטאפים](#),

רונה חזקיה, 12/8/2017)

נועה בת 20, גדלה בעיירת פיתוח:

אני לא אציין את העיר, אבל גדלתי בעיירות שנמצאות בצפון הנגב-עוטף עזה (=אשקלון, קריית מלאכי, שדרות, קריית גת, אופקים וכו'). המקום בו גדלתי הוא מקום מאוד מאוד עני ודל, המצב הסוציו-אוקונומי כל כך נמוך... באמת. המון עולים חדשים מאתיופיה ורוסיה (חלילה לא אומרת משהו רע עליהם, הבעיה היא, לצערי, שעולים ממדינות אלה שגרו בסביבתי לרוב לא ידעו עברית והיו מאוד לא משכילים, עניים מאוד...). גדלתי בתיכון שאחוז מסיימי הבגרות בו מאוד נמוך, 2 מתלמידי הכיתה שלי ("כיתת מצטיינים" כביכול) דקרו מישהו. לא התגייסתי לצבא בגלל בעיות כלכליות ורפואיות של אחד מבני המשפחה שלי. הבעיה איתה אני מתמודדת / מנסה להתמודד איתה כיום, היא רגשי הנחיתות, המבוכה והבושה שיש לי אל מול אשכנזים יחסית אמידים מהמרכז. שזה רוב האוכלוסייה עמה אני באה במגע בד"כ (לימודים / עבודה / ברים וכדומה). אני מרגישה שיש פער בנינו. לנצח אהיה בעיניהם משהו פחות איכותי, משהו לא יוקרתי מהשורש, אפילו מזויפת ומתיימרת. מישהו נתקל בהרגשה דומה? אני חיה בסרט?

(מתוך אתר askpeople, 26/9/2017)

עיירה בדרום

מילים: הלל מיטלפונקט

לחן: אהוד בנאי

עיירה בדרום, יום שלישי בערב
פעמיים כי טוב במתנ"ס מתחתנים
הסמל, ניסים מלכה, חייל מילואים
ומאמי ביתם של השכנים.

עננים של גשם ושל מלחמה
שטים מעל מפעל הטקסטיל הנטוש
לזוג הצעיר יש תקווה ויש אהבה
לכלה אין מקצוע ולחתן אין גרוש
לכלה אין מקצוע ולחתן אין גרוש

אני אמשיך במזנון תחנת הדלק
תמשיך עוד שנה במפעל, אחר כך נחשוב
הזמן לא דוחק, החיים לפנינו
ובערב שלישי נאמר פעמיים כי טוב, פעמיים כי טוב.

בחצות השמחה נגמרת
הקרואים אוספים שאריות פרחים
ואוכל ליום המחר
החתן מחליף למדים, הוא שב אל הגדוד,
הכלה לבית הוריה
בדרום עוד יום עבר, עוד יום עבר.
עננים של גשם...

כמו לפני עשרים שנה / טיפקס

מילים ולחן: קובי אוז

בין הררי בטון
פוסעת קל ילדה קטנה
היא לא כל כך קטנה
עברו מאז כמעט עשרים שנה
מול בנייני ענק, ניאונים, מדרגות נעות
קשה מאוד לזכור סמטאות
ואין קולות של ילדים שמשחקים בחוץ
ואין צלילים של אלטע זאכען אוטו
גלידה ואקורדיון
צלקת ישנה שהיא נפלה בגן חובה
והיא לוקחת מעלית אל העבר

והיא הולכת

בוכה

מתגעגעת

והיא הולכת בוכה

כמו לפני עשרים שנה

והיא הולכת

בוכה

מתגעגעת

והיא הולכת בוכה

במעלית אל העבר

בזכרונות מרוחקים הכל נראה ורוד
והעתיד שמדפק לנו צבוע באפור
אבל לפני שממשיכים לרוץ קדימה
חמוץ מתוק במעלית אל העבר

והיא הולכת...

סבא יורי והחיים בשנות ה-60 המאוחרות בדימונה, יורי מאיר איך הגענו דווקא ל"סוף העולם שמאלה...לדימונה???

כזוג צעיר בסוף שנות השישים גרנו כמו היום בתחילת דרכינו המשותפת בדירה שכורה - גם אז כבר היה קשה לזוגות צעירים לרכוש דירה...

בבית הספר המקצועי אורט רכשתי כאמור, השכלה טכנית ולאחר הנישואים בשנת 1968, קיבלתי הצעת עבודה בדימונה - לשמש כעוזר טכני למנהל הטכני (שהיה במקרה דודי הצעיר) במפעל טקסטיל בשם "סיבי דימונה". במקביל, באותה תקופה שמעתי מאחד מידידי המשפחה על מקצוע מעניין בשם הנדסת תעשייה וניהול שאז נקרא הנדסת ייצור [...] הוא גם הוסיף וסיפר שבבאר שבע מקיים ארגון בשם "המכון לפריון עבודה וייצור", לימודי ערב להכשרת טכנאי ייצור - טכנאי תעשייה וניהול. אהה, אמרתי לעצמי, גם משרה טכנית במפעל טקסטיל, גם מגורים זולים, גם לימודים במרחק נגיעה (חצי שעה מדימונה...), גם הפרחת הנגב, גם ציונות, גם מגורים במקום שונה וגם וגם... בקיצור, כך הגענו לדימונה, השוכנת בסוף העולם שמאלה - רק 30 קילומטר מזרחית לבאר-שבע - בירת הנגב. והשאר כמו שאומרים, היסטוריה.

(מתוך: [מאגר סיפורי מורשת אוצר אנושי מתכנית הקשר הרב דורי](#))

חננאל אדרי (29), במקור מקריית שמונה מתגורר בשלושת החודשים האחרונים בתל אביב, שאליה הגיע לאחר שש שנים במנהטן. כיום הוא מלהק ובוחרן מוזיקלי בתוכנית טלוויזיה, והוא מגדיר עצמו גם כפרפורמר ואיש במה. "אני לא רואה אופציה שאחזור להתגורר בקריית שמונה אבל זה לא ממקום מתנשא או ביקורתי, ולא מהמקום השלילי. לא שאני מזלזל, אבל זה עצוב שהרבה אנשים שלמדו איתי ונשארו בקריית שמונה הם היום קופאים או קופאיות.

"אני תמיד נקרע מהמחשבה של מגורים רחוק ממשפחתי ומהמקום שבו גדלתי מול העובדה שבתל אביב יש יותר אופציות בתחום העיסוק שלי. אין שום סיכוי שהייתי יכול להמשיך לגור בקריית שמונה, כי התעשייה הזו של הטלוויזיה והבמה פשוט לא קיימת שם."

(המסלול המהיר למרכז: ["פריפריה ללא תקווה"](#), מיכל מרגלית, ynet, 27/3/2014)

היציאה מטוניס והקליטה בארץ ישראל, שלום כפיר (סרור)

היישוב דימונה היה בגודל שני מגרשי כדורגל. פרט לצריפים והמגורים לא היו כל שירותים נוספים כמו בתי ספר וגני ילדים. הייתה צרכנייה עם מספר מאוד מצומצם של מוצרים [...] כאמור לא היה חשמל ובשעה 5 כבר היה חושך מצרים. אבי ייבא מטוניס טנדר. זה היה כלי הרכב היחיד ביישוב ושימש גם כאמבולנס וגם כאוטובוס. למשפחה ניתן צריף נוסף ששימש כקיוסק וזה היה המקום שבו התאספו אנשים לבלות. בפניה אחת של הקיוסק התמקם ספר, ובפניה אחרת סנדלר. הקיוסק היה מעין הקניון של היישוב. אחת לכמה שבועות זכינו לראות סרט שהוקרן בחוף תחת כיפת השמים.

(מתוך: [מאגר סיפורי מורשת אוצר אנושי מתכנית הקשר הרב דורי](#))

סיפורו של יוסי קנינו - סיפורה של ירוחם, יוסי קנינו

בגיל 6 עליתי ממרוקו עם משפחתי לארץ ישראל [...] הגענו לנמל חיפה. הביאו אותנו במשאית לירוחם. נסיעה שערכה כ-10 שעות. הגענו הנה, בשעות הערב ישר לירוחם. הגענו הסתובבנו, כמעט לא היה פה כלום, לא היו בתים [...] במרוקו, אבי היה סוחר, היו לו חנויות. בארץ, הוא לא ידע שום מקצוע ממה להתפרנס. הוא חיפש כל מיני עבודות. שלחו אותנו לעבוד במפעל "סיבי דימונה", מפעל שהיה מייצר חוטים בשביל לעשות מהם בדים [...] הוא היה תלמיד חכם ואיש מאוד מכובד במרוקו, זה לא היה קל [...] הוא הצליח להחזיק שם מעמד כחדשיים. בתקופה זו הצלחנו לבזבז את כל הכסף, שהבאנו איתנו מחוץ לארץ. לא היה מי שיכוון אותנו, מה לעשות עם זה. בנתיים חיכינו גם לצידו שלנו שיגיע מנמל חיפה, זה לקח בערך כחדשיים. החיים לא היו קלים, לחיות בחורף, במעברה, ללא חמום, בלי שום דבר, סבלנו לאט לאט.

(מתוך: [מאגר סיפורי מורשת אוצר אנושי מתכנית הקשר הרב דורי](#))

עיירות פיתוח - קבוצת עיירות וערים שנבנו בישראל באזורי הפריפריה במהלך שנות החמישים במאה העשרים כדי לפזר את האוכלוסייה בכל רחבי ישראל. רוב עיירות הפיתוח נבנו בגליל ובנגב - אזורים דלילי אוכלוסייה לעומת אזור המרכז הצפוף.

מרכז - האזורים המרכזיים במדינה, שבהם חיים רוב התושבים ובהם מתרחשת רוב הפעילות המסחרית, העסקית, התעסוקתית והתרבותית.

פריפריה - ביונית משמעותו "היקף". אזורים מרוחקים גאוגרפית ממרכזים עירוניים ובייחוד ממרכז הארץ (יש סוגים שונים של פריפריה: כלכלית, חברתית).

פיזור אוכלוסין - שיטה שנוקטות ממשלות כדי למנוע ריכוזיות יתר של אוכלוסייתן בערים הגדולות. בעזרת מדיניות התומכת בפיזור אוכלוסין, מנסות הממשלות לשמור על האוכלוסייה הכפרית באזור ככוח מגן על גבולות הטריטוריה שלה.

תקרת זכוכית - דימוי המשמש לתיאור מחסום בלתי נראה, ובכל זאת בלתי עביר, שעוצר קבוצות מסוימות מעלייה לשלבים העליונים של הסולם החברתי, בלי קשר לכישורים או להישגים שלהם.

בני נוער בסיכון - ילדים או בני נוער החיים במצבים המסכנים אותם, וכתוצאה מכך עלולה להיפגע יכולתם להתפתח באופן תקין מבחינה פיזית ומבחינה רגשית ותימנע מהם היכולת להשתלב בחברה, ללמוד ולהצליח.

נספח 3: רקע היסטורי למורה - מרכז ופריפריה / ד"ר אבי פיקאר

בשנים הראשונות לקיומה של המדינה, התלבטו קברניטיה בשאלת אופן קליטת העולים ובתהליך אכלוס היישובים.

לאחר הקמת המדינה הייתה שאיפה להמשיך במשימה של התנועה הציונית ולהקים יישובים יהודיים בכל רחבי הארץ. באותה העת רוב האוכלוסייה הייתה מרוכזת בשלוש הערים הגדולות ובכמה ערים קטנות סביב תל אביב, ולכן נהגתה תוכנית 'פיזור האוכלוסייה'. על פי תוכנית זו הוקמו בעשור הראשון של מדינת ישראל מאות יישובים קטנים. רובם המכריע היו יישובים חקלאיים, ולצידם הוקמו כעשרים יישובים עירוניים במקומות דלילי אוכלוסייה.

הקמת היישובים נועדה לקבוע עובדות מדיניות, לתרום לביטחון המדינה ולחזק את ההתיישבות החקלאית. בשל ההיקף הנרחב של התוכנית לא היו די מועמדים לאכלס את כל אותם היישובים. לכן פנו תנועות ההתיישבות השונות גם אל עולים חדשים, ועד מהרה הפך מפעל אכלוס הספר (המילה פריפריה לא הייתה שגורה באותם ימים) למשימה שמולאה בעיקר על ידי עולים חדשים, שזרמו אז בהמוניהם למדינה הצעירה.

עבור הרוב המוחלט של המתיישבים, הגעה לאותם יישובים מרוחקים, מושבים או עיירות פיתוח, לא הייתה בחירתם הראשונה. הם העדיפו לגור באזורים מאוכלסים למדי, שבהם היו לחלקם קרובי משפחה או מקום עבודה. אולם העוסקים בקליטה לא תמיד סיפרו לעולים עד כמה המקומות החדשים שאליהם הם הולכים נידחים, ולעיתים קרובות נעשו מניפולציות כדי להביא את העולים לאותם יישובים מרוחקים. מרבית המושבים, וכמעט כל המרכזים העירוניים בספר (שיכונו לימים עיירות פיתוח) אוכלסו בעולים מארצות האסלאם. השירותים שניתנו להם בתחומי החינוך והבריאות היו באיכות ירודה. התעסוקה לא הייתה בשפע וכשהוקמה תעשייה היא סיפקה משכורת נמוכה ומסלולי התקדמות מוגבלים.

לעיירות הפיתוח התפתח דימוי שלילי, כארץ גזרה שכולם רוצים לברוח ממנה. ואכן במרבית עיירות הפיתוח, כאשר הגיעו גלי עלייה, היו תנופות אכלוס, ובין גל עלייה אחד למשנהו הייתה הגירה שלילית נרחבת. עיירות הפיתוח גם הן הפכו ל"מובלעות עדתיות", וכמעט כל אוכלוסייתן הורכבה מעולים מצפון אפריקה. בשנות התשעים זכו עיירות הפיתוח לגידול בשל העלייה הנרחבת מברית המועצות, אולם גם עולים אלה הגיעו בלית ברירה ואלה מתוכם שהיו בעלי משאבים שונים - עזבו את העיירות.

מדינת ישראל השקיעה מאמצים כדי להפוך את העיירות לאטרקטיביות. למשל הוענקו הטבות לתעשיינים וניתנו הנחות במס הכנסה לתושבי העיירות כדי לעודד בהן את התעסוקה ולהרחיב אותה, ואף הוצעו תמריצים למורים כדי להביאם ללמד בעיירות פיתוח.

מעבר לגרסה להדפסה

נספח 5: מרכז ופריפריה - דף עבודה קבוצתי

א. קראו בעיון את שלושת הקטעים.

1. ד"ר אמיר גולדשטיין, מנהל בית הספר התיכון 'דנציגר' בקריית שמונה

כמחנך, אחת התחושות המעיקות עלי עולה משיחות שבהן השתתפתי עם תלמידים. במהלך שיחות אלה למדתי כי הם חשים שקיימת 'תקרת זכוכית' המגבילה את אופק התקדמותם והתפתחותם. לא תמיד במפורש, לעיתים בין השורות, מתגלה תודעה המבחינה בין הנוער שגדל 'שם', במרכז, בו השמיים הם הגבול, לבין התחושה שמכאן, מהפריפריה, כמעט בלתי אפשרי לפרוץ. ואם כבר מדברים על תמונת העתיד של הנוער בפריפריה הישראלית, הרי שעבור רבים מהם ההצהרה היא שלכאן לא חוזרים [...] אין לגליל העליון מה להציע בתחום התעסוקה המקצועית.

(מתוך המאמר "[לגור בפריפריה, להרגיש במרכז](#)", פנים: תרבות חברה וחינוך 42, עמ' 57)

2. האם עיירות הפיתוח ישתלטו על הקיבוצים?

הפריפריה צומחת במהירות מסחררת. שלושה כוחות מרכזיים גורמים לכך: הראשון הוא העלייה החדה במחירי הדיור במרכז, שמאלצת רבים להתפשר על בניית ביתם רחוק מהמרכז. השני הוא הצעדים האגרסיביים שנוקט מטה הדיור באוצר להגדלת היצע הדיור, המוסיפים בבת אחת אלפי יחידות דיור ליישובים הקטנים בפריפריה, צעד שמכפיל ואף משלש את מספר התושבים בהם בשנים ספורות. השלישי הוא מהפכת התשתיות, שהופכת את הפריפריה נגישה מתמיד, בעיקר ליישובים הסמוכים לכביש 6 או למסילות הרכבת. כל אלה מביאים לשינוי דרמטי במפת הפריפריה, כמותית ואיכותית גם יחד: הימים שבהם עיירות הפיתוח היו שם נרדף לעוני ולעזובה חלפו ועברו, וערים כמו דימונה, באר שבע, אשקלון, נהריה וקרית גת נהפכות לערים משמעותיות.

(מתוך הכתבה "[האם עיירות הפיתוח ישתלטו על הקיבוצים?](#)", מירב ארלוזורוב, "הארץ" 17.10.2017)

3. אהרון גלברג, "הבלוק עם הגשר" (גדל בעיירת פיתוח)

בין דירות שיכון ישנות, קירות מתקלפים, דירות של עמידר, הלכתי ללימודים הגבוהים. למדתי על הדינמיקה המורכבת של יחסי הכוח והידע. למדתי על התהום שאינה ניתנת לגישור ועל האנושיות הצרופה בסיפוריו של צ'כוב. והם, הם מהחלונות הנמוכים בשיכונים, לימדו אותי הכי הרבה. הם לימדו את החיים האמתיים. את הייאוש המחלחל מתוך ששגרת היום יום. מתוך מבטים כבויים, חלומות קודרים, חום אנושי ורגעי אושר קטנים. כשתלו כביסה או שיחקו על אדמת החול המיוזעת. כשחזרו מהמפעל סיפרו לי סיפורים על קפה וערק. הם לימדו אותי להיות קבלן של שינויים. למדתי לקחת אחריות, לנהל את סיפור חיי. למדתי לחקור, לשאול, להטיל ספק. והכי למדתי, להתמיד ולחלום.

(מתוך סרטון [פריקט ההדסטארט](#) של אהרון גלברג להוצאת ספר ביכוריו "הבלוק עם הגשר")

ב. ענו על השאלות:

1. מהי העמדה המבוטאת בכל אחד מהציטוטים?
2. עם אילו מהציטוטים אתם מסכימים ומדוע?
3. מהם היתרונות והחסרונות בעיירות הפיתוח? ומהם היתרונות והחסרונות במגורים במרכז?
4. מדוע חשוב לשנות את הדימוי של עיירות הפיתוח?
5. האם המדינה עושה מספיק בנושא קידום עיירות הפיתוח? מה עוד אפשר לעשות?
6. מה אתם, כבני נוער, יכולים לעשות למען עיירות הפיתוח שבפריפריה?

מערך פעילות ימים של צנע מול ימים של שפע

שאלה מרכזית: ?

כיצד משפיעה תרבות הצריכה העכשווית על ערכיה של החברה הישראלית כיום לעומת החברה הישראלית בתקופת הצנע?

רציונל:

נעסוק בתרבות הצריכה הקיימת במדינת ישראל כיום מנקודת ראותם של התלמידים והתבוננות על כלל החברה. נדון בשאלת השפעתה של תרבות זו על אורח חיינו ועל האופן שבו אנו מקבלים החלטות. נבחן מה היו השיקולים והערכים שהובילו להחלת מדיניות הצנע בימי קום המדינה ואם הערכים שהובילו את מקבלי ההחלטות בקום המדינה רלוונטיים גם היום.

מטרות:

- התלמידים ידונו בתרבות הצריכה ובערכים המובילים בחברה הישראלית היום בהשוואה לתקופת הצנע בשנות החמישים.
- התלמידים יכירו ויבינו את המושגים 'תרבות צריכה', 'צנע', 'שפע'.
- התלמידים ילמדו על מדיניות הצנע שהובילה הממשלה בשנות החמישים ויעמדו על הערכים שאפיינו את החברה דאז בהקשר זה.
- התלמידים ידונו במשמעות של ערך הצניעות היום לעומת העבר.

מבנה הפעילות:

- חלק א: פתיחה - עבודה אישית ובמליאה (10 דקות)
- חלק ב: מבט אל העבר - סרטון ודיון במליאה (20 דקות)
- חלק ג: ההווה והעתיד - עבודה בקבוצות ובמליאה (10 דקות)
- סיכום (5 דקות)

חלק א' - פתיחה:

סרטון ודיון במליאה (10 דקות):

צריך או רוצה?

המורה יבקש מהתלמידים לכתוב על דף את חמשת הפריטים האחרונים שרכשו (או שנרכשו עבורם). המורה יבקש לחלק את הפריטים לשתי קטגוריות: "דברים שאני רוצה" ו"דברים שאני צריך".

במליאה:

1. מה היו השיקולים במיון הפריטים לכל אחת מהקטגוריות?
2. במה אנחנו משקיעים יותר מאמץ וכסף - בדברים שאנחנו רוצים או בדברים שאנחנו צריכים?
3. האם לדעתכם כדאי לקנות רק מה שצריך?
4. מה התועלת שאנו מפיקים ברכישת מוצרים שאינם מוצרי יסוד?
5. מה המשמעות של קניות עבורי? מה מנחה אותי בקניות - צריך או רוצה? הדגמו.

לסיכום, המורה יבקש מהתלמידים לחזור לרשימה שהכינו בתחילת השיעור ושאל:

1. אם הייתם צריך לבחור רק פריט אחד מהרשימה - מה הוא יהיה?
2. מה היו השיקולים בבחירת הפריט?

חלק ב' - מבט אל העבר (במליאה):

המורה יקרין את [הסרטון](#) ויאמר שהסרטון מציג מפגש בין נערה משנת 1948 ונערה משנת 2018.

שאלות לדיון בעקבות הסרטון:

1. מה אפיין את החיים בארץ בתקופת הצנע?
2. האם ידעתם על תקופה זו? ממה אתם מתרשמים במיוחד?
3. מה משותף לגישתם של שתי הנערות? מה מבדיל ביניהן? האם לדעתכם קיים הבדל ערכי מהותי ביניהן?
4. אילו בעיות חברתיות עולות מדבריה של הנערה בתקופת הצנע? אילו בעיות חברתיות עולות מדבריה של הנערה בת זמננו?
5. כיצד התמודדה החברה עם האתגרים שעמדו בפניה בתקופת הצנע? כיצד היא מתמודדת איתם כיום?

למורה: בנספח 1 מופיעות הגדרות של המושגים 'צנע', 'חברת שפע', 'תרבות צריכה'.

המורה יחלק דף מקורות (נספח 2). התלמידים יקריאו את המקורות והמורה ישאל שאלות מנחות בהתאם לכל אחד מהמקורות ולבסוף יסכם את תשובות התלמידים. למורה: מומלץ לבחור מספר מקורות מרכזיים להקראה בהתאם לכיתה ולזמן שנותר לתום הפעילות ולשאול שאלות בהתאם.

- מקורות 1-4: מהו משטר הצנע? מדוע היה נחוץ? מה היו מטרותיו? מהם הערכים שעמדו שהנחו את מדיניות זו?
- מקורות 5-11: מהם הסיבות או השיקולים להחלטה על מדיניות הצנע?
- מקור 9: כיצד הקטע משקף את רוח התקופה? את הערכים?
- מה ניתן ללמוד על מנהיגותו של ראש הממשלה אז, דוד בן גוריון, מתוך המקורות?

חלק ג' - הווה ועתיד - מתרבות צנע לחברת שפע:

הכיתה תחולק ל-4 קבוצות. המורה תדפיס/יזפיס את הכתבות וכל קבוצה תקבל כתבה או מודעת פרסומת, ותענה על השאלות הבאות:

1. במה עוסקת הכתבה או המודעה?
2. מהי הביקורת העיקרית העולה ממנה?

קבוצה 1 - 'מכירת חיסול' של תופעת הצריכה (כתבה מאתר Ynet):
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4627875,00.html>

קבוצה 2 - 'בזבוז אוכל במדינת ישראל 2017' (כתבה מאתר Ynet):
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5012270,00.html>

קבוצה 3 - 'הקמת מרכז קניות חדש בראשון לציון' (מתוך אתר ראשונט):
<http://www.rishonet.com/article/45543>

קבוצה 4 - 'מותגים השומרים על קיימות'
<https://www.pgisrael.co.il/sustainability/environmental-sustainability/brand-efforts>

במליאה

המורה יבקש מכל קבוצה להציג את הכתבה או המודעה שבה עסקה, ולהציג את התשובות שעלו בדיון בקבוצה.

המורה יקרין את הפרסומת:

מה אפשר ללמוד מהפרסומת? למה שנקנה משהו שהוא "יותר ממה שאנחנו צריכים"?

שאלות לדין מסכם:

- מה אפשר ללמוד מתוך הכתבות על המצב הנוכחי במדינת ישראל? על דפוסי הצריכה? על סדרי העדיפויות?
- במה השתנתה נקודת המבט בחברה הישראלית על התנהלות כלכלית רצויה?
- מה לדעתכם משפיע על השינויים בדפוסי הצריכה? (תרבות כלל עולמית? נגישות למוצרים? תחרות? חשיפה לשיווק ופרסום? מגוון ועושר של מוצרים? תרבות של מותגים?)
- אילו "מחירים" יש לתרבות השפע? אילו רווחים?
- אילו מהערכים של תקופת הצנע תאמצו כערכים שיכולים להנחות אותנו גם היום? מדוע?
- לסיכום: באיזו חברה הייתם רוצים לחיות? מה הערכים ותרבות הצריכה הראויה בעיניכם?

סיכום השיעור:

תרבות הצריכה היא תרבות המבוססת על רכישת מוצרים כמניע מרכזי להתפתחות הכלכלית. לכן תרבות הצריכה תעודד רכישת מוצרים גם אם אין בהם צורך קיומי תוך העדפת מוצרים שאינם בני קיימא אלא כאלה שיש להחליפם לעיתים קרובות. על בסיס תפיסה זו התפתחה תעשיית אופנה, ריהוט ומוצרים אלקטרוניים אשר רכישתם והחלפתם הן חלק ממערך תרבותי וכלכלי שלם. לעומת מדיניות זו, מדיניות הצנע התבססה על התייחסות למוצרים כמשאב מוגבל ולפיכך עודדה תכנון כלכלי מדוקדק ורכישת מוצרים חיוניים שהשימוש בהם יכול היה להמשך זמן רב. מדיניות צנע מופעלת בעיתות מצוקה ומשבר, והופעלה במקומות שונים בעולם, תמיד לתקופות מוגבלות וקצובות ועם זאת היא כוללת תפיסת עולם של אחריות הדדית ושותפות גורל של חברה מסוימת. תרבות הצריכה היא כזו האמורה לשרת את החברה לאורך זמן אך עידוד מתמיד של צריכת מוצרים מעודדת פערים חברתיים אשר באים לידי ביטוי באורח החיים היום-יומי של האזרחים. כיום נשמעים יותר ויותר קולות נגד תרבות הצריכה האינטנסיבית. קולות אלה קשורים להיבטים תרבותיים וחברתיים שונים:

- שאלת הפערים הכלכליים בתוך המדינה.
- שאלת ניצול עובדים בארצות מוחלשות.
- שאלת האחריות לסביבה ולבעלי החיים.
- שאלת החיסכון והאחריות לעתיד הכלכלי של המדינה ושל אזרחיה.

כמו חברות מערביות רבות נדרשת החברה הישראלית לשאול איזו חברה היא רוצה להיות? חברה מקוטבת ותחרותית או חברה שבה ישנו ויתור וערבות הדדית? עליה לבחון מהי המערכת הכלכלית המתאימה להגשמת שאיפותיה.

צנע - מדיניות כלכלית שהנהיגה מדינת ישראל בשנים 1949-1959 בעקבות מלחמת העצמאות והעלייה הגדולה, שהביאו את המדינה לסף קריסה והעלו את החשש שלא יהיו מספיק מוצרי יסוד, ובייחוד מוצרי מזון בסיסיים, לכל האזרחים.

מטרת המדיניות הייתה ליצור שער חליפין יציב, ולחסוך במטבע חוץ, ובכך לייצב את כלכלת המדינה וזאת נעשה באמצעות שתי דרכים מרכזיות: הכוונת אשראי והשקעות, ובעיקר קיצוב והגבלת הרכישה של מזון ומוצרי צריכה. במקום כסף, כל משפחה קיבלה תלושים על פי גודלה, ורק באמצעותם יכלה לרכוש אוכל ומוצרי יסוד.

חברת שפע - מונח המתייחס לתושבי ארצות בעלות רמת חיים גבוהה, הנהנים משפע של מוצרי צריכה. חברת השפע מאופיינת בהכנסה פנויה ניכרת בקרב רבים מהאוכלוסייה והדבר מביא לדרבון הצריכה וליצירת צרכים פסיכולוגיים, חברתיים ותרבותיים של הצרכנים, המסופקים לכאורה על ידה.

תרבות הצריכה - מערכת חברתית וכלכלית המעודדת צריכה של מוצרים ושירותים כערך מרכזי. המונח 'תרבות הצריכה' הוא מושג ביקורתי שמשמשים בו מבקרי חברה שונים לתיאור התנהגות צרכנית אופיינית, בעיקר בעולם המערבי.

1.

בהמשך למברקים של קפלן - מצב החיטה והגרעינים מיואש. בסוף פברואר לא יהיה לחם. בסוף ינואר לא תהיה אספקה ללול. הכרחי להשיג מיד משלוח של לפחות חמישים אלף טון חיטה, או ישר מהמשלה או בקנייה. שלח הרמן לשם כך גם לקנדה.

(מכתב לאבא אבן, תל אביב, 2 בינואר 1951)

נקנו עשרים אלף טון חיטה בימים האחרונים. אנו עושים מאמצים גדולים להחיש את הובלתם כך שלכל הפחות יגיע חלק ארצה בסוף פברואר ועוד לא סיימנו את המשא ומתן בעניין זה. נוכל לקנות חיטה וגרעינים מממשלת ארצות הברית אך קיים מחסור קשה באוניות ובשקים... עד כה לא קיבלנו שום כספים מהארץ לשם ביצוע קניות אלה.

(מברק תשובה מאבא אבן אל דוד בן-גוריון)

2.

לחם בקיצוב: על קביעת מנת הלחם היומית לחצי לחם אחיד לנפש ושלושה רבעים לבן, הודיע ארגון סוחרי המכולת במגדל אשקלון. הוראה זו עוררה התנגדות רבה בין עדות המזרח, בעיקר בין יוצאי תימן שעיקר מזונם הוא הלחם. מטעם נציגי אגף המזון בעיר הוסבר, כי ההוראה ניתנה כדי למנוע שימוש מופרז בלחם בהאכלת עופות ובהמות בית.

(עיתון "הארץ", 27.01.1950)

חלוקת מזון: השבוע לא יחולק בשר לחולים בחיפה ובמחוז השומרון המפקח על המזונות בחיפה ובמחוז השומרון מודיע לחולים, כי השבוע לא יחולק להם בשר ומנותיהם מובטחות לחלוקה השנייה בשבוע הבא.

(עיתון "הארץ", 27.01.1950)

3.

משטר הצנע יקטין את תלותה של המדינה ביבוא מן החוץ ובמטבע-חוץ, יצמצם ואולי אף יבטל את השימוש במותרות, ויאפשר לכל משפחה לקמץ בהוצאות, בלי לפגוע ברמת-החיים ובסיפוק צורכי-היסוד, החומרניים והרוחניים.

(נאום דוד בן גוריון בישיבת ממשלה, 26.4.1949)

4.

דור שלם קילל את דב יוסף (הערה: שר האספקה שהיה אחראי על מדיניות הצנע), אף על פי שפעולתו הייתה אחד ההישגים הגדולים ביותר של תקופת הקליטה. קלטו מיליון עולים, שאכלו מה שאני אכלתי; התינוק שלהם אכל מה שאכל התינוק שלי בדירה שבה אני חי עד היום. היה לי פנקס תלויים, וקיבלתי במכולת הקטנה (שעודה קיימת) אבקת ביצים, אבקת חלב, קצת דג פילה ולבנייה לפי תלושים - ואותה קצבה קיבל העולה מן המעברה. מובן, שהיה גם שוק שחור - בכך אין צל של ספק; והיו אנשים שהתעשרו מן השוק השחור. אבל כל זה היה, בסופו של דבר, רק בשוליים. ככלל קיבלו התושב הוותיק והעולה החדש אותו דבר. וזה היה ההישג הגדול של הצנע ושל התלושים - ההישג שבשוויון. (לובה אליאב, מתוך "40 שנה לתחילתה של העלייה הגדולה", סקירה חודשית. תל אביב: משרד הביטחון, 1987)

5.

גברת יוסף, אשת שר המסחר והתעשייה ו'שר הצנע', דב יוסף, אישה עדינה היא. בפניה חרושים כאב וצער שהיו מנת חלקה בשנים האחרונות. הן בתה נפלה בקרבות ירושלים! היא מיואשת מן האפשרות לרכוש את אמונו של הקהל בבעלה. 'הייתי מבכרת לא לענות על שאלותיך, כי ממילא, משום מה, חפץ הקהל להאמין רק שכל כוונותיו רעות הן'. 'מאימתי' שואלת רעיית השר, 'הפך עמנו לעם שהאוכל עומד אצלו ברומו של עולם? מה היא החשיבות אם יש דג פילה ואין דג פילה, ביצה פחות או ביצה יותר?' אני עקרת בית ותיקה' טוענת גברת יוסף 'אני מבשלת, מטגנת ואופה, אך אם אומר לך שאני מצליחה להסתדר במנות הצנע - היאמין לי איש? על כן שוקדת אני על שלי, ממלאה את המוטל עלי ואת הדין וחשבון של מצפוני אתן לאלה שנפלו. להם אנו חייבים את הקורבנות המינימליים האלה. הם נפלו למען חזון המולדת - ומולדת זו עלינו לקיים לזכרם.

(מתוך הכתבה "עדיף לקנות פודינג בשוק בשחור - צנע ישראלי", רועי מנדל, ynet, 18/4/2011)

6.

שמעתי את נאומך נגד השוק השחור ברדיו, ואני מסכימה לכל פרט ופרט. אבל יש שטח אחד באספקתנו שאינו קיים, כנראה, בעיני משרד הקיצוב. אנחנו משפחת מבוגרים ואיננו נזקקים לשוק השחור ואיננו רוצים להשתמש בו, אבל יהודים דתיים אנחנו ונרות לשבת ולחגים לא חילקו לנו. כלום חשבת שאישה דתייה תוותר על הדלקת נרות שבת? באין ברירה השגנו את כמות הנרות הדרושה לכל החגים בשוק השחור.

(מתוך הכתבה "עדיף לקנות פודינג בשוק בשחור - צנע ישראלי", רועי מנדל, ynet, 18/4/2011)

7.

לפני חודשים אחדים היתה מנת סוכר קילו וחצי - קילו ורבע לנפש, כעבור זמן מה הפחיתו עד קילו והנה מחדש ספטמבר לא קיבלנו סוכר כלל. אני יהודי, ב"ה קרוב לשישים שנה, התקררתי ומוכרח הייתי, בתור רפואה ממש כמו רצפט, לשתות תה מתוק עם לימון. ביצה הוא מזון חיוני ממדרגה ראשונה בשביל חיזוק הגוף ולבריאות מוכרח האדם לאכול לפחות ביצה אחת ליום. אני הייתי שותה 2-3 כוסות חלב ליום והיה בי כוח. עכשיו, כשמחלקים כוס חלב לשבוע, אין פשוט כוח לעמוד על הרגלים.

(מתוך הכתבה ["עדיף לקנות פודינג בשוק בשחור - צנע ישראלי"](#), רועי מנדל, ynet, 18/4/2011)

8.

ראש הממשלה ושר הביטחון הכריז על מלחמה בשוק שחור. אני מאוהדיו ותומך במלחמה זו, אבל ברגע שהדבר פוגע בזולתי, אני מוכרח להשתנות ולהפוך את דעתי. הנני חייל משוחרר אשר התיישבתי במגדל גד ופתחתי עסק לנעליים עם שותף, אף הוא חייל משוחרר. לפני פרסום צו ההלבשה והנעלה סגרנו את עסקינו כי שרר בינינו אי הבנה. נשארתי אחרי חלוקת המלאי עם סחורה בשווי 150 ל"י, שההכנסות מסחורה זו אינן מכסות את ההוצאות.

(מתוך הכתבה ["עדיף לקנות פודינג בשוק בשחור - צנע ישראלי"](#), רועי מנדל, ynet, 18/4/2011)

9.

אדוני ראש הממשלה, שבועיים שלא קיבלתי מרגרינה וגם הסוכר אזל בבית, ואתמול לא היה לחם. אבל אחרי מה שראיתי אתמול באצטדיון - אני מבין. אם תמצא לנחוח אדוני, אתה יכול לקצץ במשהו נוסף. אני, ואני בטוח שרבים כמוני, יקבלו עכשיו הכול באהבה.

(מתוך הכתבה ["עדיף לקנות פודינג בשוק בשחור - צנע ישראלי"](#), רועי מנדל, ynet, 18/4/2011)

10.

לצערנו, קיימת בציבור ההרגשה כי פקידים מוכשרים אך סורחים אינם באים על ענשם. השמועה בדבר ניצול עמדותיהם לא לטובת המדינה בלבד פוגעת בראש ובראשונה באמון של הציבור. השמועה שפקחי מזון מסוימים הנם ספקים של בשר, ביצים, שמנת וכו' לבתים פרטיים, וייתכן שאין הדבר רחוק משקר, אך מאידך גיסא בטוח שהוא ניתן לבדיקה.

(מתוך הכתבה ["עדיף לקנות פודינג בשוק בשחור - צנע ישראלי"](#), רועי מנדל, ynet, 18/4/2011)

מלחמת העצמאות והעלייה הגדולה העמידו את המדינה על סף קריסה כלכלית. הכפלת מספר התושבים הביא לחוסר במוצרי יסוד, ובייחוד מוצרי מזון בסיסיים, והתפתח חשש שמוצרים אלו לא יספיקו לכלל האזרחים. עלתה דאגה שעולים חדשים ואזרחים שאין ברשותם די כסף, לא יוכלו להרשות לעצמם לקנות את המינימום הנדרש למחיה. כדי להתמודד עם בעיה זו הכריזה הממשלה ב-1949 על "מדיניות הקיצוב", שזכתה לכינוי "מדיניות הצנע". הוקם משרד חדש "האספקה והקיצוב", ודב יוסף מונה לעמוד בראשו.

רעיון הקיצוב אינו המצאה של ממשלת ישראל. מדינות דמוקרטיות רבות נהגו בו בשעת מלחמה, בעת שהיה מחסור במוצרי יסוד. הבסיס הרעיוני לו הוא שמוצרים שמהם יש מחסור לא קונים בכסף אלא בתלושים הניתנים לכל משפחה בהתאם לגודלה. כך בעצם אפשר לחלק את המעט הקיים בין כל האוכלוסייה באופן שוויוני פחות או יותר. מדיניות הצנע הונהגה בארץ ישראל גם בתקופת מלחמת העולם השנייה על ידי ממשלת המנדט הבריטי. זו הייתה מדיניות שנהגה בכל רחבי האימפריה הבריטית. בנוסף לחלוקה שוויונית של מוצרי היסוד, נועדה מדיניות הצנע למנוע עליית מחירים בשל הביקוש המוגבר למוצרים שההיצע שלהם נמוך.

ממשלת ישראל ניהלה את שוק המזון בקפדנות רבה. לכל אזרח הוקצבו מוצרי יסוד באמצעות פנקס תלושים. מנת מזון יומית לאזרח עמדה על כ-2,600 קלוריות וסל המזון החודשי לאזרח כלל בין השאר את המוצרים הבאים: 4 ק"ג תפוח אדמה, 5 ביצים, 100 גרם קפה, 250 גרם עוף. חולים, נשים בהיריון ותינוקות קיבלו הקצבה גבוהה יותר. בהדרגה נוספו מוצרי יסוד נוספים, כמו לבוש, כלי בית, רהיטים ומוצרי בנייה. תוכנית הצנע קבעה מכסה לכל אזרח, וגם אזרחים אמידים לא הורשו לחרוג ממנה. בתחילה התקבלה התוכנית בהבנה ובאהדה בציבור והשר דב יוסף זכה לכינוי "יוסף המשביר". אט אט התברר שאי אפשר להמשיך במדיניות קיצונית זו לאורך זמן. כך נודע שאזרחים בעלי "קשרים" עם חקלאים או אנשי מפתח בשלטון הצליחו להשיג לעצמם מוצרים מעבר לקצבה באמצעים חוקיים לכאורה (כגון קבלת אישורי מחלה לדוגמה) ובאמצעים לא חוקיים. כך התפתח "שוק שחור" של קנייה ומכירה של מוצרים לאזרחים בעלי אמצעים, והניסיון להיאבק בו באמצעות "המטה למלחמה בשוק השחור" לא צלח. המדיניות ספגה ביקורת מצד חלק ממפלגות האופוזיציה וארגוני מסחר אשר טענו כי מדובר בפגיעה בעקרונות השוק החופשי. כתוצאה מתהליכים אלו ובזכות פעילותם של גורמים חיצוניים נחלצה ישראל מהמשבר הכלכלי של ראשית שנות החמישים. חשוב לציין כמה מן הגורמים החשובים שסייעו לישראל בתקופה זו: השילומים מגרמניה שהגיעו למדינה והופנו בעיקר לייבוא ציוד מודרני לתעשייה ולחקלאות; ארגונים פילנתרופיים כמו כ"ח והדסה שתרמו לשירותי הבריאות והחינוך; תרומות שהתקבלו מארצות הברית במהלך כל התקופה (גם בימי הצנע וגם אחריהם); איגרות חוב ממשלתיות שהחלו להימכר בארצות הברית מ-1951; מפעל הבונדס שהכניס גם הוא כספים למדינה; ייתרות השטרלינג שהגיעו לארץ, הלוא הן הכסף שהחזיקה הממשלה הבריטית לפני קום המדינה; הלוואות שנכנסו מהבנק לייצוא וייבוא של

ארצות הברית; וסיוע חוץ אמריקאי. בשל סיבות אלו החל מ-1952 צומצמה המדיניות עד אשר בוטלה לחלוטין בסוף שנות החמישים.

מדיניות הצנע הייתה כורח של תקופת קום המדינה וניסיון של המדינה להתמודד עם גידול האוכלוסייה בפרק זמן קצר מאוד. היא דרשה מחברה שלמה להסתפק במוצרי צריכה בכמות מספיקה אך מינימלית ואפשרה ריסון והתנהלות מבוקרת ומנוהלת.

כתוצאה ממדיניות זו הגיעה מדינת ישראל הן ליציבות כלכלית והן לרמת שוויוניות גבוהה מאוד. בשנות החמישים והשישים מדינת ישראל הייתה אחת המדינות השוויוניות ביותר בעולם אולם, עם ביטולה המוחלט של מדיניות הריסון הכלכלי בראשית שנות השבעים התרחבו מאוד הפערים החברתיים-כלכליים (תופעה זו קיימת גם במדינות אחרות בעולם בשנים אלו). כיום, מדינת ישראל מובילה בשיעור העוני בקרב מדינות המערב. כ-21% מתושבי המדינה נמצאים מתחת לקו העוני. ההכנסה הממוצעת של העשירון העליון בישראל גדולה פי 14 מההכנסה של אנשים בעשירון התחתון (בהשוואה לפער של פי 9 במדינות המערב). הכנסת העשירון התחתון הולכת ויורדת במוצע של 1% בשנה לעומת הכנסת העשירון העליון שהולכת ועולה ב-2.4% בשנה.

שאלת האיזונים בין חופש כלכלי לאחריות הדדית היא שאלת יסוד בכל חברה, ומדינות שונות נותנות לה תשובות שונות, ארצות הברית מעודדת מערכת כלכלית בעלת חופש כלכלי ברוח הקפיטליזם שמצד אחד מאפשרת קיום כלכלה תחרותית המתבססת על הזכות לקניין פרטי של כל אזרח, כלומר, זכותו להיות בעליו של רכוש כמעט מכל סוג, ומתן אפשרות לאזרחים וחברות כלכליות לסחור ביניהן ברכוש זה עם הגבלות מועטות ככל האפשר מטעם המדינה. מצד שני, רשת הביטחון הסוציאלי שהיא מספקת לאזרחיה היא מינימלית ביותר. בניגוד למצב בארצות הברית, ברבות ממדינות אירופה קיימת מערכת כלכלית סוציאלי-דמוקרטית בה רשת הביטחון לאזרחים הינה רחבה יותר וכוללת למשל דמי אבטלה מוגדלים, ימי חופשה ומחלה רבים יותר ועוד. מאידך, ישנן הגבלות גדולות יותר על החופש הכלכלי של אזרחים וחברות הכולל בין היתר תשלומי מס גבוהים יותר שנועדו לממן את רשת הביטחון הסוציאלי וכמו כן, הגבלות על תנאי העסקת עובדים, החזקה ברכוש ועוד. הגישות השונות ליחסים בין המדינה לאזרחים באופן התנהלות המערכת הכלכלית משקפים ערכים שונים בחברה. בחברה האמריקאית ערך החופש הינו מרכזי ביותר ולאורו המדינה מאפשרת לאזרחים להתנהל באופן הרצוי מבחינתם, אך גם לשאת בתוצאות ההתנהלות הכלכלית שלהם כשבמקרה הצורך היא לא תמיד תסייע להם במידה והם זקוקים לכך. מאידך, ברבות ממדינות אירופה, ערכי השוויון והדאגה לחלש גוברים על ערך החופש, ובכך הם, מצמצמים את החופש הכלכלי של האזרחים על מנת לאפשר רשת ביטחון סוציאלית. החברה הישראלית יכולה וצריכה לשאול מהם ערכי היסוד שלה שעל פיהם היא מבקשת להתוות את דרכה הכלכלית והחברתית.

מערך פעילות מאחורי הצלילים: המוזיקה והחברה הישראלית

שאלה מרכזית: ?

כיצד התרבות הישראלית משתקפת במוזיקה הישראלית?

רציונל:

נדון במאפיינים התרבותיים הבאים לידי ביטוי במוזיקה הישראלית כיום בהשוואה לעבר, ונברר מה אפשר ללמוד על התרבות הישראלית מתוך המוזיקה.

מטרות:

- התלמידים יציינו מאפיינים של המוזיקה הישראלית ונושאים שבהם היא עוסקת ויבחנו כיצד הם משקפים את התרבות הישראלית.
- התלמידים יעמדו על ההבדלים הקיימים בין המוזיקה הישראלית מימי קום המדינה ובין המוזיקה הנפוצה בישראל כיום, וידונו במשמעות השינויים מבחינה ערכית ותרבותית.

מבנה הפעילות:

- חלק א: פתיחה - האזנה למוזיקה ושאלון אישי (15 דקות)
- חלק ב: מבט אל העבר - סרטון ודיון (15 דקות)
- חלק ג: מבט להווה ולעתיד - דיון (15 דקות)

חלק א' - פתיחה במליאה:

האזנה למוזיקה ושאלון אישי (15 דקות):

המורה יקיים דיון ראשוני עם התלמידים בנושא הפעילות תוך שימוש בשאלות הבאות:

- מהם השירים הישראליים שאתם הכי אוהבים להקשיב להם?
- מדוע דווקא שירים אלו?
- במה באה לידי הביטוי ה"ישראליות" בשירים האהובים עליכם?

התלמידים יצטיידו בטלפונים ניידים ובאוזניות. על קירות החדר יהיו פזורים קודים לסריקה המובילים אל שירים ישראליים ביוטיוב של אומנים שונים: סטיק ובן אל, עומר אדם, החלונות הגבוהים, ישי ריבו, אד שירן. התלמידים יסתובבו ביניהם, יאזינו לשירים ויענו על שאלון (נספח 1). מומלץ להדפיס לכל תלמיד שאלון נפרד לכל שיר.

למורה

הקישורים לשירים מופיעים בקודים לסריקה (נספח 2). על התלמידים לוודא שברשותם יישומון לסריקת QR Reader (מסוג כלשהו). לנוחיותך, להלן הקישורים הישירים:

- [ישי ריבו](https://www.youtube.com/watch?v=fQRgX3ivUKU): <https://www.youtube.com/watch?v=fQRgX3ivUKU>
- [החלונות הגבוהים](https://www.youtube.com/watch?v=Tb43Fy-RGJw): <https://www.youtube.com/watch?v=Tb43Fy-RGJw>
- [עומר אדם](https://www.youtube.com/watch?v=tbNURvMcAiE): <https://www.youtube.com/watch?v=tbNURvMcAiE>
- [סטיק ובן אל תבורי](https://www.youtube.com/watch?v=Y_OLslE3bX8): https://www.youtube.com/watch?v=Y_OLslE3bX8
- [Ed Sheeran](https://www.youtube.com/watch?v=dK2tDK9grQ): <https://www.youtube.com/watch?v=dK2tDK9grQ>

סיכום במליאה:

המורה ישמע מספר תשובות מהתלמידים ויערוך דיון (אפשר לכתוב תשובות על הלוח או לנהל דיון בעל פה):

- אילו שירים עוררו אצלכם הזדהות? אילו שירים הוגדרו כישראליים? מה הופך שיר לישראלי? מה יכול להיות המכנה המשותף לשירים הישראליים?
- האם לדעתכם שירים בעברית מוגדרים בהכרח כמוזיקה ישראלית?
- האם מוזיקה "דתית" נחשבת ישראלית? (למורה: הכוונה למוזיקה שרוב מקורותיה הם מקורות יהודיים).
- האם יש סגנון מוזיקה שהוא ישראלי יותר מאחרים? איזה סוג?
- אילו סוגים של שירים מצליחים בישראל? הביאו דוגמאות ונימוקים.
- האם לדעתכם יש מוזיקה שכל הישראלים מתחברים אליה? הביאו דוגמאות.

חלק ב' - מבט אל העבר סרטון ודיון (15 דקות):

המורה יקרין את [הסרטון](#) ויאמר שהסרטון מציג מפגש בין נערה משנת 1948 ונערה משנת 2018.

שאלות לדיון בעקבות הסרטון:

1. מה מאפיין את המוזיקה של כל אחת מהתקופות על פי שתי הנערות?
2. במה הן דומות ובמה נבדלות? מניין נובעים ההבדלים?
3. מהו לדעתכם תפקידה של המוזיקה על פי כל אחת מהנערות?
4. מהם הנושאים והערכים שבהם עוסקים השירים על פי כל אחת מהנערות?
5. עם מי מהנערות אתם מזדהים? איזו מהגישות הייתם רוצים שהמוזיקה העכשווית תבטא?

עבודה בזוגות או בקבוצות קטנות:

כל זוג או קבוצה יקבלו דף משימה (נספח 3) ובו קישורים לשירים מתקופת קום המדינה וטבלה אותה ימלאו בעקבות הסרטון ובעקבות השירים. התלמידים יערכו השוואה בין השירים העכשוויים ששמעו בחלק א' ובין השירים מתקופת קום המדינה.

למורה: בנספח 4 מוצגים התשובות לדף המשימה, השירים ופירוט מאפייניהם. בנספח 5 מופיע רקע היסטורי למוזיקה ישראלית בשנות החמישים.

המורה יצייר על הלוח טבלה בת שתי עמודות, בראש העמודה הימנית יכתוב 'בעבר (שנות החמישים)' ובשמאלית 'היום'. המורה ירכז את תשובות התלמידים בטבלה על פי השאלה:

1. מהם ההבדלים שבין מוזיקה מתקופת קום המדינה, כפי ששמעתם וראיתם בסרטון, לבין המוזיקה הישראלית כיום? התייחסו למאפיינים שונים דוגמת נושא, שפה, קצב, שימוש בלשון יחיד או רבים.

המורה יסכם את מאפייני המוזיקה מימי קום המדינה (המפורטים במבוא ההיסטורי, נספח 5):

- המוזיקה התבטאה בשירה בציבור, בשירת מקהלה ובאירועים חברתיים.
- השירים הושרו בגוף ראשון-רבים (אנחנו).
- המוזיקה עסקה בנושאים בעלי אופי ציוני-לאומי: חקלאות (רועי צאן ועובדי אדמה), אירועים המתרחשים במדינה, אופטימיות, תפיסה קולקטיבית שלנו כעם, הזדהות אישית עם התהליכים ההיסטוריים.

למורה: המטרה בשלב זה היא לאפשר לתלמידים להתייחס למאפייני המוזיקה הישראלית ולאופן שבו משתקף אופייה של החברה הישראלית בהרגלי ההאזנה. תשובות אפשריות: מוזיקה קצבית המתאימה לריקודים מאפיינת חברה שאוהבת לרקוד ולחגוג, צלילים מזרחיים מבטאים את הגיוון של החברה הישראלית, שירה באנגלית או האזנה למוזיקה באנגלית מבטאות פתיחות לתרבויות אחרות, האזנה למוזיקה דרך אוזניות (ולא לשירה בציבור) מאפיינת חברה שבה יש דגש על הפרט וכן הלאה.

התלמידים יתבקשו לכתוב על פתק מאפיין אחד של מוזיקה ישראלית, על פי הנלמד בשיעור. המורה יאסוף את הפתקים לתוך קופסה, ישלוף מספר פתקים, יקריא בקול וישאל את התלמידים מדוע המאפיין שקרא ישראלי בעיניהם.

שאלות נוספות לדין מסכם:

- מה אפשר ללמוד על התרבות הישראלית מתוך המוזיקה הישראלית?
  - על פי השירים מתקופת ראשית המדינה, מה אפיין את התרבות הישראלית?
  - על פי השירים העכשוויים, מה מאפיין את התרבות הישראלית כיום?
  - האם המוזיקה הישראלית מחברת אתכם לחיים בחברה הישראלית? אם כן, באיזה אופן?
  - הביאו דוגמאות לשירים שמחברים אתכם במיוחד לתרבות הישראלית?
  - האם תכניות הריאליטי (כגון אקס פקטור, כוכב נולד) משקפות מוזיקה ישראלית? האם הן צריכות להיות כאלה?
  - האם שיר שנבחר לייצג את ישראל בתחרות בין-לאומית צריך להיות בשפה העברית? מדוע?
  - כיצד הגיוון התרבותי בישראל מעשיר את היצירה המוזיקלית? (פיוטים, מוזיקה של יוצאי אתיופיה, סגנונות מוזיקה ים-תיכונית, יוונית, מערבית ועוד.)
  - איזו מוזיקה ישראלית תרצו שתהיה בעתיד? האם וכיצד תשקף את התרבות הישראלית?
- לסיכום, המוזיקה הישראלית היא מגוונת, עשירה ומשקפת פסיפס של תרבויות. באמצעותה ובאמצעות הרגלי ההאזנה שלנו אנו לומדים על החברה הישראלית ועל התרבות הישראלית כיום.

הסתובבו ברחבי הכיתה וסרקו את הברקודים התלויים על הקירות המפנים לשירים (המסומנים באותיות על הברקודים). האזינו לשירים השונים וכתבו לכל אחד מהם מספר בין 1-5 המציין עד כמה אתם מסכימים עם כל היגד המתייחס אליו. (-1 לא מסכימ/ה, -5 מסכימ/ה במידה רבה).

ה	ד	ג	ב	א	מספר השיר (כפי שמופיע על הברקוד)
					1. אני מתחבר/ת לשיר
					2. אני מקשיב/ה לשירים כאלו בדרך כלל
					3. השיר הזה הוא דוגמה למוזיקה ישראלית
					4. כשאני שומע/ת את השיר הזה ברדיו אני מעביר/ה תחנה
					5. אנשים מכל גיל יכולים להתחבר לשיר הזה

.א

ב.

ג.

.ד

ה.

שירים מתקופת קום המדינה - שאלות וטבלה

לכל שיר מצורף קוד לסריקה המוביל למילים המלאות של השיר.

שיר שמח, יעקב אורלנד (1954)

עלה ובער כאש	אם גם ראשנו שח
והדליקנו כח	ועצב סובבנו
אבוי למתיאש	הבה ונתלקח
הלילה יש לשמוח	מן השמחה שבנו

אנחנו שרים לך, יעקב אורלנד (1930)

אֲנַחְנוּ רוֹצִים לְאֹהֵב אוֹתְךָ, אָמָּא.
אֲנַחְנוּ רוֹצִים בְּךָ לְחַיּוֹת.

שיר מולדת, נתן אלתרמן (1935)

בהרים כבר השמש מלהטת
ובעמק עוד נוצץ הטל,
אנו אוהבים אותך מולדת
בשמחה, בשיר ובעמל
אם קשה היא הדרך ובוגדת
אם גם לא אחד יפול חלל
עד עולם נאהב אותך מולדת
אנו לך בקרב ובעמל.

אנחנו הרועים, יחיאל מוהר (1958)

מי לוחט כמונו בחגי הגז
מי רוקד כמונו נוע ופזז
אנחנו הרועים!

מלאו את הטבלה בעקבות הסרטון ובעקבות קריאת השירים מתקופת קום המדינה.

שירים עכשוויים	שירים מקום המדינה	
		באיזה אופן שמעו מוזיקה?
		באיזה גוף מושר השיר? (יחיד, רבים)
		מהם הנושאים בהם עוסקים השירים?
		מה המשמעות של אופן השמיעה על החברה?

למורה: תשובות לדף המשימה

שירים עכשוויים	שירים מקום המדינה	
אוזניות, וידאו קליפים, אינטרנט, יוטיוב, טלפונים חכמים (סמארטפון), טלוויזיה, תכניות ריאליטי	שירה בציבור, מקהלה, אירועים חברתיים, רדיו, תקליטים	באיזה אופן שמעו מוזיקה?
בדרך כלל גוף ראשון יחיד (אני)	בדרך כלל גוף ראשון רבים (אנחנו)	באיזה גוף מושר השיר? (יחיד, רבים)
נושאים בעלי אופי אישי: אהבה נכזבת, יחסים בין המינים, שמחה, מסיבות והתפרקות נפשית ופיסית, אמונה באלוהים	חקלאות, רועי צאן ועובדי אדמה, התייחסות לאירועים שמתרחשים במדינה, כתיבה אופטימית, תפיסה קולקטיבית שלנו כעם, רצון להקרבה ללא פשרות	מהם הנושאים בהם עוסקים השירים?
לדיון עם התלמידים	לדיון עם התלמידים	מה המשמעות של אופן השמיעה על החברה?

מוזיקה ישראלית בשנות החמישים / ד"ר טלילה אלירם

שנות החמישים בישראל היו שנים אינטנסיביות של בנייה ויצירה הן בתחום המעשי של בניין הארץ הן בתחום הרוחני של כינון תרבות. החברה שהתגבשה באותן שנים הייתה מורכבת מאוכלוסייה שהגיעה ארצה מכל רחבי העולם היהודי ושחווה את השואה או את טלטלות ההגירה מארצות שונות, אך עם זאת המדינה הייתה במידה רבה המשך של היישוב היהודי בישראל שלפני הכרזת העצמאות. מנהיגי המדינה היו ממובילי המאבק לעצמאות, הבכירים שבהם נמנו עם אנשי העלייה השנייה והשלישית. גם מערכת הערכים כמעט לא שונתה, והושם דגש על חברה שוויונית, מדינת סעד והגשמת הרעיון הציוני תוך הענקת מקום מרכזי לחקלאות ולהתיישבות. במקביל הייתה זו חברה במצור שעד למערכת סיני (1956) חשה עצמה בסיכון מתמיד, וגם אחריה, משירד המתח הביטחוני, לא נעלמו הסכנות, שכן מדינות ערב המשיכו לאיים על עצם קיומה של המדינה.

במהלך שנות החמישים התרחשו כמה אירועים שהשפיעו על החיים בארץ, בהם: מבצע סיני, ירידת בן גוריון לשדה בוקר, פתיחת הכביש לאילת דרך מצפה רמון, הנחת קו הרכבת לבאר שבע, הנחת קו המים 'ירקון' בנגב, יישוב חבל לכיש וחדירות המסתננים בנגב. אירועים אלו והשלכותיהם על החיים ועל החברה הישראלית מצאו את ביטויים גם בשירים. דגש מיוחד לעניין זה מצוי בעשור הראשון של המדינה אשר בו שיקפו השירים את המציאות הפוליטית והחברתית.

באותה תקופה התרבות המוזיקלית נוצרה באופן יזום על ידי התרבות הרשמית המתפתחת בארץ כתחליף לשירת עם עברית "ילידית" אשר לא הייתה קיימת. השירים העבריים החדשים נוצרו כתחליף לשירי עם המתפתחים לאורך שנים, דבר שלא היה בנמצא בתרבות כה צעירה. הכוונה הייתה ליצור יש מאין פולקלור עברי בעל צביון מקומי שורשי. הדגם של 'שירי העם' הציג ערכים שונים, בהם שיתוף חברתי, חזרה לטבע, דגש על נוף הארץ, החייאת טקסטים ברוח התנ"ך, שחזור חגי טבע המוזכרים בתנ"ך (קציר העומר, חג הגז, ט"ו באב ואחרים). השירים בתקופה זו ביקשו לתאר את החברה הישראלית כאילו כולם בה רועים ורועות, חורשים וזורעים, ואת המדינה כרצף של נוף פסטורלי של גבעות, עמקים מוריקים ועדרי צאן. השירים נקראו 'שירי הארץ', 'שירים עבריים', והם נוסחו כשירת ה'אנחנו'.

שני זרמים מרכזיים נכחו במוזיקה העברית של העשור הראשון: השיר המקורי עסק מצד אחד בחיי הכפר, בנופי המולדת ובבניין הארץ, ומצד שני כלל פזמוני עולם, שירים מתוך סרטים ופזמונים במקצבי טנגו, פסודובלה וסמבה - כמעט כולם על אהבה. תחנות השידור צידדו בזרם הראשון, מתוך האוריינטציה האידאולוגית הערכית של בניית התרבות החדשה. אך בחנויות התקליטים נחטפו התקליטים שייצגו את הזרם השני, שנציגיו הבולטים היו הזמרים יפה ירקוני, שהובילה בתחום הוואלס והטנגו, ישראל יצחקי ואחרים.

נחישות הרוח ושמחת היצירה של החלוצים ואזרחי הארץ, בייחוד הצעירים ילידי הארץ, ניכרות בשירתה של המדינה בעשור הראשון לקיומה. הכותבים היו ערים לקשיים אך עם זאת שידרו ביטחון כי יתגברו על כל המעקשים שבדרך. השירים שחוברו שופעים אופטימיות ומבטאים אהבה רבה למולדת, רצון עז לנתינה ונכונות להקרבה אישית, קרבה לאדמה ורצון להידמות לעברי הקדום (הרועה). גם שירים אלו, כמו שירים רבים אחרים מהתקופה, משתמשים בגוף ראשון-רבים, דבר שקיים פחות ופחות במוזיקה הישראלית העכשווית.

הנושאים העיקריים שבהם עסקו השירים בשנות החמישים:

- ביטחון וצבא
- עלייה
- בנייה והתפתחות
- שירי רועים, שירי תנ"ך
- שירים המושפעים מהקשר ההדוק עם צרפת - שירים מתורגמים ושירים שהושפעו מהמוזיקה הצרפתית

גם שירי האהבה האישיים שנכתבו באותה תקופה חתומים בחותם אירועי הדור, והרקע שלהם קשור במאבקים הביטחוניים, הגעגועים לאהוב הלוחם והאבל על רעים שאבדו בקרב להקמת ולביסוס המדינה הצעירה.

מערך פעילות אחים רחוקים: מדינת ישראל ויהדות התפוצות

שאלה מרכזית: ?

מהי מערכת היחסים הרצויה בין מדינת ישראל ליהדות התפוצות?

רציונל:

נבחן את הקשר בין מדינת ישראל ליהודי התפוצות ונעמוד על חשיבותו למדינת ישראל וליהדות התפוצות וכן, נכיר תכניות המבטאות את הזיקה שבין מדינת ישראל ואזרחיה לקהילות יהודיות ברחבי העולם.

מטרות:

- התלמידים יבררו את המושג 'יהודי התפוצות' ויכירו את מפת הקהילות היהודיות בעולם.
- התלמידים ייחשפו לפעילות של מדינת ישראל ושל הסוכנות היהודית לחיזוק הקשר בין מדינת ישראל והיהודים בתפוצות.
- התלמידים יזונו בחשיבותו של הקשר בין מדינת ישראל ליהדות התפוצות מאז קום המדינה ועד היום.

מבנה הפעילות:

- חלק א: פתיחה - עבודה בקבוצות והצגת דילמות בפני הכיתה (10 דקות)
- חלק ב: מבט אל העבר - סרטון ולמידת טקסט (15 דקות)
- חלק ג: מבט להווה ולעתיד - סרטון ודיון (15 דקות)
- סיכום (5 דקות)

חלק א - פתיחה במליאה (10 דקות):

הכיתה תתחלק ל-4 קבוצות.

כל קבוצה תקבל דילמה (נספח 1) ותבקש להציג היבטים אפשריים שונים של ההתייחסות לדילמה:

- אח של אימך חי באנגליה כבר 40 שנה, פגשת אותו ואת אשתו לפני המון שנים, בחגיגת בר המצווה שלך. עכשיו מודיעה לך אמך כי בנו, בן ה-15 מגיע לארץ במסגרת פרויקט 'תגלית', והוריו החליטו שכדאי שהוא יישאר שבוע נוסף בארץ ויבלה איתך. אבל אתה תכננת חופשה באילת עם החברים בקיץ.
הציגו את הדיאלוג בין הנער לאימו על הביקור הצפוי. מה יהיו טיעוניה של האם כדי לשכנע הבן לוותר על חופשה עם חברים לטובת בילוי עם בן דוד? מה יהיו טיעוניה של הבן?
- לכבוד בת המצווה של אחותך, אימא שלך החליטה לארגן טיול שורשים במרוקו עם כל המשפחה. כולל הדודים שלך מצרפת ומקנדה, שאת בכלל לא מכירה. טיול למרוקו עם אחותך זה עוד נסבל, אבל להיות תקועה שבועיים עם בני דודים שאת לא מכירה - זה באמת קצת יותר מדי.
הציגו את הדיאלוג בין הנערה לאימה על הטיול המדובר. כיצד תשכנע הנערה את אימה לוותר על טיול ארוך עם משפחה לא מוכרת? מה יהיו טיעוניה של האם?
- במסגרת עבודת השורשים שאחך כותב התברר שחלק ממשפחתך הגיעה אחרי השואה לשווייץ וכי יש לך קרובי משפחה החיים שם. אבא שלך מתעקש שתיצור קשר עם בן הדוד בדרגה שנייה שלך ותספר לו קצת על ישראל. אתה באמת לא מבין למה בוער לו שתתקשר עם מישהו שאתה לא מכיר וחי בשווייץ ושאין סיכוי שיהיה לכם על מה לדבר.
הציגו את הדיאלוג בין הנער לאביו. כיצד יציג האב את חשיבות הקשר? מה יהיו טיעוניה של הבן?
- סבתא שלך מבקשת ממך לבוא איתה לטיול של שבועיים בברלין. נשמע מפתה ביותר, אלא שהביקור יהיה אצל בת הדודה של הסבתא ועומד לכלול בעיקר מפגשים עם בני משפחה החיים בגרמניה ובצרפת שסבתך מעוניינת לראות ושאתם לא פגשת מעולם.
הציגו את הדיאלוג בין הנערה לסבתה. מה יהיו טיעוניה של הסבתא לטובת היכרות עם בני משפחה לא מוכרים? מה תענה הנערה?

כל קבוצה תציג את הדילמה שקיבלה ותנהל דיון במליאה:

- מה היו השיקולים בעד ונגד המפגש עם קרובי המשפחה הרחוקים?
- מה החסמים שעמדו בפני הנערים והנערות? כיצד אפשר להתגבר על חסמים אלה?

- מה יכולים הנער או הנערה להפיק ממפגש כזה? מה יפיקו ממנו קרובי המשפחה?
- מהם הנושאים אשר עשויים לעלות במפגש כזה בין בני נוער יהודים ממקומות שונים בעולם?
- מה הקשר בין מפגשים אלה לבין הקשר בין ישראל לבין יהדות התפוצות?
- האם הקשר עם התפוצות היה חלק מהשיקולים שהפעילו בני הנוער בשאלת הקשר עם בני משפחותיהם?

המורה יגדיר: יהדות התפוצות - יהודים החיים ברחבי העולם, חלקם שייכים לקהילות דתיות או לארגונים יהודים וציוניים וחלקם אינם מגדירים את עצמם כשייכים לקבוצות אלה. המורה ייתן רקע לתלמידים: הקשר למדינת ישראל הוא חלק מהזהות היהודית של חברי קהילות יהודיות רבות בעולם. (למורה: ניתן להציג את מפת פיזור היהודים בעולם המופיעה בנספח 4 להמחיש לתלמידים היכן מתגוררת יהדות התפוצות). במסגרת זו יוצאים שליחים מטעם ארגונים שונים למשימות חינוך והוראה. בעשור האחרון נוסדו תכניות שונות ומגוונות, שלא היו קיימות בעבר, שמטרתן חיזוק הזהות היהודית והידוק הקשר בין הזהות היהודית לחיבור למדינת ישראל. עוד לפני הקמת המדינה עסקו הוגים ציונים רבים, והבולט שבהם הוא אשר גינצבורג (אחד העם), בקשר שבין היישוב היהודי המתגבש בארץ ישראל לבין הקהילות היהודיות בעולם. עם הקמת המדינה עמדה שאלה זו בבסיס דיונים ומחלוקות בקרב הנהגת המדינה. הדעות נחלקו בשעתו בין גישת 'שלילת הגולה', הרואה בקיום בגלות את מקור צרותיו ותלאותיו של העם היהודי, לבין הגישה המכילה הרואה בקהילות היהודיות בעולם בסיס לקיום בר קיימא של מדינת ישראל. בפועל, לכל אורך שנות קיומה של מדינת ישראל היוותה תמיכת יהדות התפוצות, ובראשם, יהדות ארצות הברית, בסיס איתן להתבססותה ושגשוגה של מדינת ישראל.

דוגמאות לביטויי תמיכה של יהדות התפוצות במדינת ישראל:

- **"ועד החירום של ציוני אמריקה"**, הוקם בשנת 1944 ועסק בפעילות פוליטית בקרב הממשל האמריקני וקידם סיוע לפליטי השואה ואת התמיכה האמריקאית בהקמת מדינת ישראל.
- **ארגון הג'וינט**, ארגון סיוע עולמי שהוקם על ידי יהודי ארצות הברית ב-1914 היה שותף מרכזי במאמצי עלייתם של 440,000 עולים חדשים, רבים מהם פליטי שואה, ובקליטתם בארץ. הארגון השקיע השקעה מיוחדת גם בסיוע לעלייה של יהודי צפון אפריקה ותימן ולקליטתם בשנות החמישים והשישים וכן בעלייתם וקליטתם של יהודי אתיופיה משנות השמונים והלאה.
- **ארגון הדסה**, ארגון סיוע ציוני שהוקם על ידי נשים מובילות בקהילה היהודית האמריקנית, פועל מאז 1913 לקידום הבריאות, החינוך והרווחה בישראל. הארגון הקים בישראל בתי חולים מהמתקדמים בעולם, כמו כן הקים הארגון מוסדות חינוך ותומך בפעילות ילדים ונוער. מ-1983 פועל ארגון הדסה בקרב קהילות יהודיות בעולם כולו ומגייס תקציבים ומתנדבים לטובת מטרות ציוניות וישראליות.

חלק ב' - מבט לעבר, עבודה בזוגות (15 דקות):

המורה יקרין את [הסרטון](#) ויאמר שהסרטון מציג מפגש בין נער משנת 1948 ונער משנת 2018.

שאלות לדיון בעקבות הסרטון:

1. מה מטרתו של הנער היהודי-אמריקני בביקור בישראל? מה הייחוד מבחינתו בביקור זה לעומת טיול בכל מקום אחר?
2. מה הציפייה שמעלה הנער הישראלי?
3. את מי באה לשרת העלייה לישראל מבחינת הנער הישראלי? מה מטרתה?
4. מה בסיס הקשר בין יהודי העולם למדינת ישראל על פי עמדת הנער הישראלי?
5. מה בסיס הקשר בין יהודי העולם למדינת ישראל מבחינת הנער שהגיע מארצות הברית?
6. מי משניהם צודק לדעתכם?
7. האם הפערים שמוצגים בסרטון אופייניים לקשר בין מדינת ישראל ליהדות התפוצות כיום?

לימוד מקור היסטורי, עבודה בזוגות:

כל זוג יקבל את נספח 2 (מקורות מתוך כתבי בן גוריון ומתוך מגילת העצמאות העוסקים ביחסי ישראל-התפוצות) וידון בהם לאור שאלות הבאות:

1. מהי עמדתו של בן גוריון בנושא הזיקה בין ישראל לתפוצות?
2. לאור המקורות, מהו תפקידה של המדינה? מהו התפקיד של יהדות התפוצות?
3. בחרו היגד או שניים שמעורר בכם עניין מיוחד או מבטא את עמדתכם ביחס לסוגיית הקשר עם יהדות התפוצות.
4. מה אפשר ללמוד מיחסו של ראש הממשלה הראשון ליהודי התפוצות?

חלק ג' - מבט להווה ולעתיד: סרטון ודיון במליאה (15 דקות):

היחסים בין מדינת ישראל והחברה בה לבין יהדות התפוצות עדיין מעסיקים מאוד את החברה היהודית כולה. על מנת לחבר את שתי הקבוצות מפעילים ארגונים שונים תכניות ייחודיות ומקוריות. נצפה בשלושה סרטונים המציגים שלושה פרויקטים העוסקים ביצירת חיבור זה.

למורה: אין צורך לראות את כל הסרטונים, אלא, לבחור סרטונים על פי כמות הזמן שנותרה לפעילות על מנת להשאיר מספיק זמן לדיון על הסרטונים ולסיכום הפעילות:

- **"זה המסע שלי": המסע של אלן.** הסרטון עוסק בחוויה של אלן, צעירה יהודיה מארצות הברית המתנדבת בחווה אקולוגית באזור מודיעין במסגרת תכנית מסע של הסוכנות היהודית:

<https://www.youtube.com/watch?v=loYFQnhroSw&index=17&list=PL2ALVvTuMZT1kS6vXYIjwyxJmQIEJW4io>

- **סרטון הזמנה לישראלים להיות שליחים בקמפוסים אוניברסיטאיים ברחבי העולם** במטרה לפעול לחיזוק הקשר בין ישראל לקהילות יהודיות בתפוצות של "היחידה - שליחות חינוכית ציונית" שהינה שיתוף פעולה ארוך שנים בין הסוכנות היהודית וההסתדרות הציונית העולמית:

<https://www.youtube.com/watch?v=WWUV79HDBmk>

- **סרטון תדמית של ארגון נפש בנפש** הפועל להפיח חיים בעלייה לישראל מארה"ב, קנדה ובריטניה:

<https://www.youtube.com/watch?v=D4a4onXp2IU>

המורה ישאל:

1. מהו סוג הקשר בין ישראל לתפוצות המוצג בכל אחד מהסרטונים?
2. באיזה מהפרויקטים הייתם משקיעים לו הייתם תורם אמריקאי? כיצד לדעתכם תורם הפרויקט ליהדות התפוצות עצמה?
3. באיזה מהפרויקטים הייתם משקיעים לו הייתם שר האוצר? כיצד לדעתכם תורם הפרויקט למדינת ישראל?
4. באיזה מהפרויקטים הייתם רוצים להשתתף בעצמכם?
5. מה ההבדל בין גישתו של בן גוריון לבין המסרים שייצגו הצעירים המשתתפים בתכניות הישראליות?
6. איזו מהגישות יכולה, לדעתכם, לבנות קשר איתן בין מדינת ישראל לבין הקהילות היהודיות בתפוצות?
7. האם הקשר בין ישראל ליהדות העולם כיום טוב יותר או טוב פחות לדעתכם?

ד. סיכום במליאה:

המורה יסכם: מדינת ישראל קמה כ"בית לאומי לעם היהודי" ומתוקף כך היא מקיימת יחסי גומלין וקשר לא רק עם היהודים שהם אזרחיה אלא עם יהדות העולם בכללותה. ביחסים אלה מושקעים תקציבים ומאמצים רבים. יחסי גומלין אלה כוללים היבטים שונים ומגוונים: יחסים של זהות והזדהות, תחושת ביטחון ויחסי שותפות ולצידם גם שאלות של ביקורת ואחריות על קבלת החלטות.

בשנים האחרונות עלו שאלות שונות הקשורות ליחסי ישראל והתפוצות, החל משאלת הגליטימציה של יהדות התפוצות להתערב בנושאים פנים ישראליים וכלה בשאלת ייצוג האינטרס היהודי מול גורמים בינלאומיים. עם זאת, חילוקי הדעות לא יצרו נתק בין יהודי העולם למדינת ישראל, להיפך, בשנים האחרונות גדל והולך מספר הצעירים היהודים המשתתפים בתכניות המעודדות את הקשר והזיקה לישראל וכן היקפי התרומות והתמיכות של ארגונים יהודיים עולמיים במדינת ישראל ובמוסדות ישראליים הינם גדולים ומשמעותיים. מדינת ישראל משקיעה מחשבה רבה בחיזוק קשרים אלה, בין השאר, קיים משרד ממשלתי מיוחד העוסק בתחום זה "משרד התפוצות" המקיים פעילות חינוכית ותרבותית המקדמת את חיזוק הקשר בין מדינת ישראל לבין יהודי העולם.

שאלות פנים המעסיקות את מדינת ישראל כמו יחסי דת ומדינה ושאלות פוליטיות וחברתיות משפיעות גם על היחסים עם יהדות העולם. אחת הדוגמאות הבולטות לכך היא סוגיית התפילה השיוויונית בכותל אשר עלתה לכותרות לפני יותר מעשור והגיעה לפשרה במסגרת "מתווה הכותל" בשנת 2013, עם ייסודה של "עזרת ישראל" בה יכולות קהילות שונות לקיים תפילות, כל אחת על פי מנהגיה ואופן השילוב בין נשים לגברים הרצוי מבחינתה.

סוגיית הקשר עם יהדות התפוצות היא שאלת יסוד בחברה ובפוליטיקה הישראלית ותמשיך להעסיק אותה עוד שנים רבות. רצוי לזכור כי קשר זה הינו אחד מאבני היסוד של מדינת ישראל מבחינת חזונה. הקשר בין יהודים החיים במרחבים שונים ובצורות התארגנות מגוונות הינו אחד מסודות כוחה וקיומה של מדינת ישראל וחלק ממטרותיה המוצהרות.

קבוצה א'

• אח של אימך חי באנגליה כבר 40 שנה, פגשת אותו ואת אשתו לפני המון שנים, בחגיגת בר המצווה שלך. עכשיו מודיעה לך אמך כי בנו, בן ה-15 מגיע לארץ במסגרת פרויקט 'תגלית', והוריו החליטו שכדאי שהוא יישאר שבוע נוסף בארץ ויבלה איתך. אבל אתה תכננת חופשה באילת עם החברים בקיץ.

הציגו את הדיאלוג בין הנער לאימו על הביקור הצפוי. מה יהיו טיעוניה של האם כדי לשכנע הבן לוותר על חופשה עם חברים לטובת בילוי עם בן דוד? מה יהיו טיעוניה של הבן?

- לכבוד בת המצווה של אחותך, אימא שלך החליטה לארגן טיול שורשים במרוקו עם כל המשפחה. כולל הדודים שלך מצרפת ומקנדה, שאת בכלל לא מכירה. טיול למרוקו עם אחותך זה עוד נסבל, אבל להיות תקועה שבועיים עם בני דודים שאת לא מכירה - זה באמת קצת יותר מדי.

הציגו את הדיאלוג בין הנערה לאימה על הטיול המדובר. כיצד תשכנע הנערה את אימה לוותר על טיול ארוך עם משפחה לא מוכרת? מה יהיו טיעוניה של האם?

• במסגרת עבודת השורשים שאחייך כותב התברר שחלק ממשפחתך הגיעה אחריהשואה לשווייץ וכי יש לך קרובי משפחה החיים שם. אבא שלך מתעקש שתיצור קשר עם בן הדוד בדרגה שנייה שלך ותספר לו קצת על ישראל. אתה באמת לא מבין למה בוער לו שתתקשר עם מישהו שאתה לא מכיר וחי בשווייץ ושאין סיכוי שיהיה לכם על מה לדבר.

הציגו את הדיאלוג בין הנער לאביו. כיצד יציג האב את חשיבות הקשר? מה יהיו טיעוניו של הבן?

• סבתא שלך מבקשת ממך לבוא איתה לטיול של שבועיים בברלין. נשמע מפתה ביותר, אלא שהביקור יהיה אצל בת הדודה של הסבתא ועומד לכלול בעיקר מפגשים עם בני משפחה החיים בגרמניה ובצרפת שסבתך מעוניינת לראות ושאותם לא פגשת מעולם.

הציגו את הדיאלוג בין הנערה לסבתה. מה יהיו טיעוניה של הסבתא לטובת היכרות עם בני משפחה לא מוכרים? מה תענה הנערה?

ציטוטים מדברי בן גוריון:

- הזיקה בין מדינת ישראל ליהודי העולם איננה רק או בעיקר 'זיקת צרכים ותועלת', אלא בראש ובראשונה 'זיקת ייעוד וגורל'.
(דוד בן גוריון, ישראל והתפוצה, בתוך נצח ישראל, עמ' 225)
- קיימת זיקת-גומלין חיונית בין קיום המדינה ועתידה ובין קיום היהדות העולמית ועתידה.
(דוד בן גוריון, ישראל בעמים, בתוך נצח ישראל, עמ' 99)
- רק בשיתופו המכסימלי של העם היהודי כולו נעמוד בפני הסכנות האופפות אותנו מסביב ונכשיר את המדינה לשיבת-השבות.
(דוד בן גוריון, חזון ודרך, כרך רביעי, עמ' 206)
- תלוי עתיד המדינה, עצם קיומה, ביטחונה ושלומה, וביתר שאת, מילוי ייעודה ההיסטורי - ביהדות העולמית.
(דוד בן גוריון, ישראל והתפוצה, בתוך נצח ישראל, עמ' 218)
- להגביר בקרב הדור הצעיר בישראל את הזיקה ליהודי העולם באמצעות היכרות עם חיי היהודים שם, "כשם שיש הכרח שהיהודים בתפוצה יגבירו זיקתם לישראל וללשון העברית." "מדינת ישראל לא תתקיים בלי העם, והעם היהודי לא יתקיים בלי המדינה."
(דוד בן גוריון, חזון ודרך, כרך חמישי, עמ' 80-81)
- מדינת ישראל "זקפה קומתו של האדם היהודי באשר הוא" והעניקה לכל יהודי בתפוצות, החי במדינה חופשית, את האפשרות הבטוחה לחזור למולדתו ההיסטורית - אם רק ירצה.
(דוד בן גוריון, ישראל והתפוצה, בתוך נצח ישראל, עמ' 218)
- קיבוץ-גלויות זהו טעם קיומה של מדינת ישראל [...] זהו פשר הזיקה העמוקה של המדינה לעם ישראל כולו [...] ומבחנה העליון של מדינת ישראל, ושל איש ישראל ושל דורנו אנו, הוא קודם כול מבחן הנאמנות לקיבוץ-גלויות [...] איני סבור שהמדינה כשהיא לבדה מסוגלת להרים המשא שההיסטוריה הטילה על דורנו. בלי מאמץ עליון של האומה כולה, אשר בראשה תעמוד מדינת ישראל, לא נוכל למשימת דורנו.
(דוד בן גוריון, חזון ודרך, כרך שלישי, עמ' 20-23)

- "המדינה תשמש מכשיר ואמצעי להגשמת הציונות: לא סיפוק צרכי הישוב הנמצא בתוכה בשעת הקמתה, אלא מקלט וכלי-קיבול להמוני ישראל שבגולה. למדינה הזאת תהיה תעודה היסטורית - לשמש מנוף לקיבוץ-גלויות, ורק תעודה זו תכשיר את זכות קיומה."

דוד בן גוריון, ישראל בעמים, בתוך נצח ישראל, עמ' 99)

- מגילת העצמאות:

"אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב הישוב בעליה ובבנין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל".

שאלות:

1. מהי עמדתו של בן גוריון בנושא הזיקה בין ישראל לתפוצות?
2. לאור המקורות, מהו תפקידה של המדינה? מהו התפקיד של יהדות התפוצות?
3. בחרו היגד או שניים שמעורר בכם עניין מיוחד או מבטא את עמדתכם ביחס לסוגיית הקשר עם יהדות התפוצות.
4. מה אפשר ללמוד מיחסו של ראש הממשלה הראשון ליהודי התפוצות?

נספח 3: רקע היסטורי - יחסי ישראל-תפוצות / ד"ר אבי פיקאר

מטרת התנועה הציונית, אחד הגורמים שעמדו מאחורי הקמתה של מדינת ישראל, הייתה להביא לעליית יהודים מהתפוצות לארץ ישראל. הקמת מדינת ישראל שינתה את מעמדם של יהודי העולם, מחד גיסא עתה הייתה ליהודים מדינה שאליה יכלו להגיע בכל עת שרצו בכך. לעיתים קרובות הייתה הסיבה לעלייה מצוקה שנוצרה במקומות מושבם של היהודים ברחבי העולם אך במקרים רבים אחרים הייתה העלייה פועל יוצא של מימוש רגשות כמיהה ושאיפה להגשמת חזון לאומי-יהודי. מאידך גיסא רבים מיהודי העולם, גם אלה שבחרו שלא לעלות לארץ, ראו במדינת ישראל בסיס להזדהות וליצירת תחושת שותפות בין יהודים מכל רחבי העולם. חלק מתחושת הזדהות זו באה לידי ביטוי בפעילות ציבורית ותרבותית למען ישראל וכן בגיוס תרומות לתמיכה במדינה הצעירה.

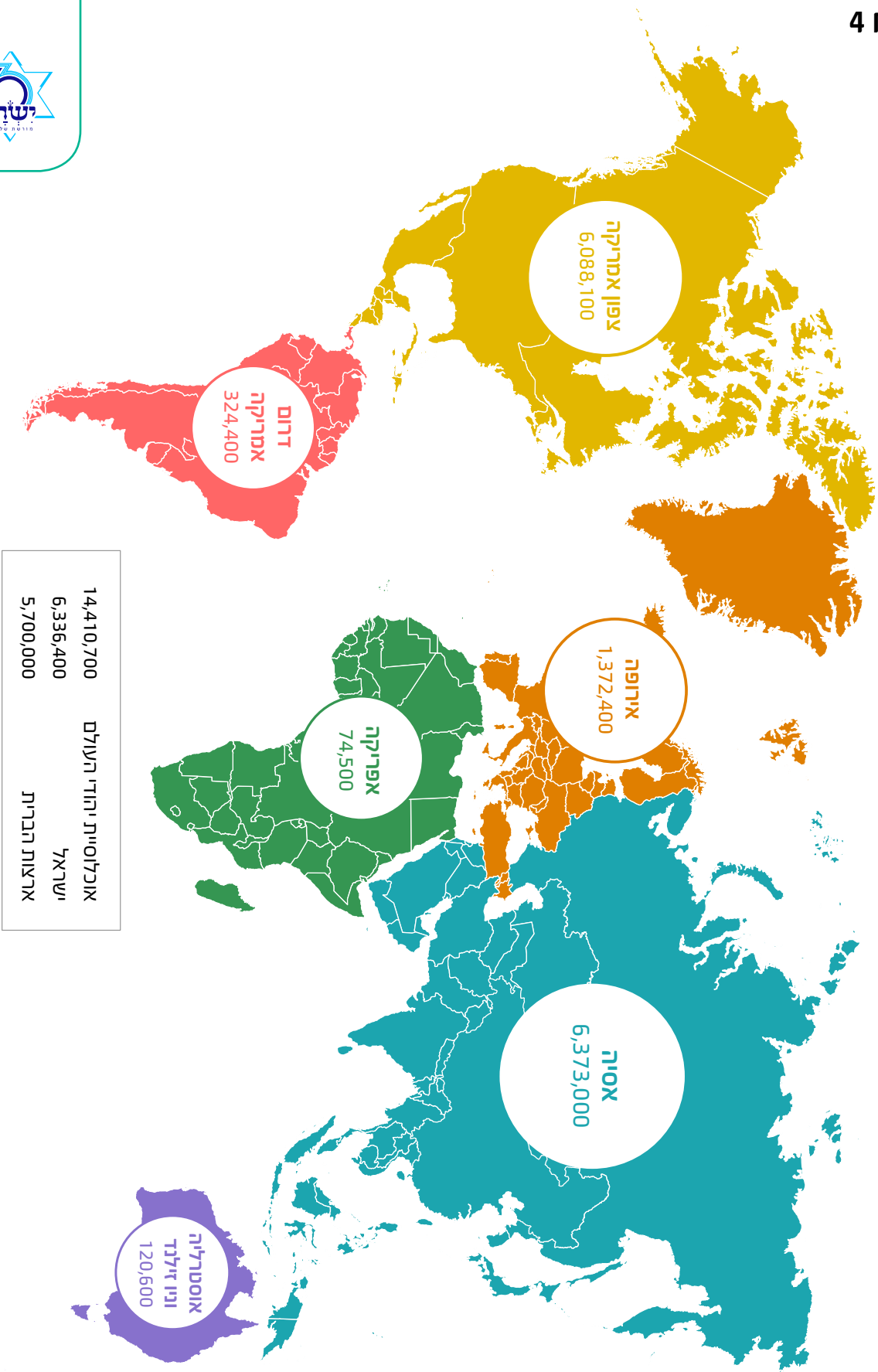
בשני העשורים הראשונים של המדינה העלייה לישראל הורכבה בעיקר מפליטי השואה ומעולים שהגיעו מארצות המזרח התיכון, צפון אפריקה ומזרח אירופה (ללא ברית המועצות). רק לאחר מלחמת ששת הימים גברה העלייה מארצות הרווחה של מערב אירופה וארצות הברית. העלייה מברית המועצות עוכבה במשך ארבעים שנה, ורק בשנות התשעים היא התאפשרה.

אם כן, מרבית העולים הגיעו מארצות שבהן היה מצב הכלכלי היה טוב יותר מאשר בישראל, אך מרבית התרומות, בדרך הטבע, הגיעו מארצות שבהן המצב הכלכלי היה טוב יותר מאשר בישראל. כ-80% מכספי התרומות הגיעו במהלך השנים מיהדות ארצות הברית, התפוצה היהודית הגדולה ביותר והעשירה ביותר. לדוגמה, בשנת תשי"ז (1956/7) נתרמו למגבית 70 מיליון דולר. 77% מהסכום הגיע מיהדות ארצות הברית, 6.5% מיהדות אמריקה הלטינית, 7.6% מיהדות מערב אירופה ו-8.7% מיהודי קנדה, אוסטרליה ודרום אפריקה. בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל, כמעט כל אזרחיה היו עולים או בני עולים. מכיוון שכך, כמעט לכולם היה קשר משפחתי עם יהודים בתפוצות. עם השנים, כאשר חלק ניכר מהישראלים היו כבר דור שלישי ורביעי בארץ, הקשר הרגשי והקרבה הפיזית בין יהודי ישראל ליהודי התפוצות הלך ונחלש. העובדה שמרבית היהודים שחיו בארצות שבהן הם סבלו מתנאים קשים - עזבו (אם לישראל ואם למדינות המערב), הפך את היותה של ישראל מקלט ליהודים נרדפים לעניין מרכזי פחות. עם זאת גם אזרחי ישראל וגם חלקים נרחבים מיהודי התפוצות מייחסים חשיבות רבה לקשר זה. תרומות רבות המסייעות לשפע תחומים בישראל (רווחה, התיישבות, חינוך) מגיעות מיהודי התפוצות. כוחם הפוליטי של יהודים בארצות שונות, בעיקר בארצות הברית, משמש משענת מדינית רבת-חשיבות לישראל. בשנים האחרונות החלה מדינת ישראל לתמוך בפעילות מסוימת בקרב הדור הצעיר של יהודי התפוצות באמצעות תמיכה בתוכנית 'תגלית' ובתוכניות דומות לה. כמו כן, הוקם משרד ממשלתי לענייני תפוצות העוסק במאבק באנטישמיות ובייחוד בשמירת הקשר עם הקהילות היהודיות ברחבי התפוצות באמצעות הסוכנות היהודית ושגרירויות ברחבי העולם במטרה לחזק את הזהות היהודית בתפוצות ואת הקשר בין יהודי התפוצות למדינת ישראל.

מפת פיזור היהודים בעולם

14,410,700	אוכלוסיית יהודי העולם
6,336,400	ישראל
5,700,000	ארצות הברית

מעבר לגרסה להדפסה

* נכון ל-2016. נתונים באדיבותו של פרוץ סרצ'יו דלה פרמולה.